

Bokvalitet og verdighet

– en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser

SINTEF Fag

Solvår Wågø, Karin Høyland og Lars Arne Bø

Bokvalitet og verdighet

– en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser

SINTEF akademisk forlag

SINTEF Fag 57

Solvår Wågø, Karin Høyland og Lars Arne Bø

Bokvalitet og verdighet

- en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser

Emneord: Bokvalitet, verdighet, livsmestring, helhetlige botilbud, lokalisering og planlegging av boliger for sårbare grupper, tjenestetilbud, individuelle vs samlokaliserte boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser

Prosjektnummer: 102018285 *Bokvalitet i ROP boliger*

ISSN 1894-2466

ISBN 978-82-536-1615-5

Forside, omslag:

"Hus for små mennesker i et varmt skumringslandskap"

Acryl på lerret.

Kunstner: Inger Helen Unstad, Vadsø. inger@i-galleri.no

Foto og billedbruk:

Dersom ikke annet er nevnt i illustrasjonstekstene, er foto og illustrasjoner ved SINTEF Byggforsk (Lars Arne Bø, Karin Høyland og Solvår Wågø).

© Copyright SINTEF akademisk forlag 2019

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med SINTEF akademisk forlag er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

SINTEF akademisk forlag

SINTEF Byggforsk

Forskningsveien 3 B

Postboks 124 Blindern

0314 OSLO

Tlf.: 40 00 51 00

www.sintef.no/byggforsk

www.sintefbok.no

Forord

I prosjektet *Bokvalitet og verdighet – en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser* har målsettingen vært å evaluere hvordan bokvalitet og lokalisering påvirker beboerne og deres livssituasjon.

Lokalisering, planleggingsprosess og brukervedvirkning/involvering har vært viktige temaer i prosjektet – både av hensyn til beboernes behov for normalisering og integrering eller skjerming og beskyttelse, og nabolagets behov for informasjon og kommunikasjon med støtteapparat og kommune.

Boliger for personer med rus- og psykiatrilidrelerte lidelser kan preges av stor utskifting. Noen beboere kan bli boende lenge i samme bolig, men målsettingen er at beboeren skal videre, og helst bli i stand til å bo i en ordinær bolig. Stor utskifting og til dels hard bruk stiller krav til boligens tekniske standard, materialbruk og kvalitet i utførelse. Beboernes opplevelse av trygghet og sikkerhet med tanke på uønskede besøk, brann og muligheter til å skade seg selv og/eller andre er også evaluert, og ulike løsninger er etterprøvd.

I prosjektet har vi samarbeidet med to kommuner, en stor og en liten, og undersøkt deres tilbud for personer med rus- og psykiatrilidrelerte lidelser:

- Småhusprosjektet i Trondheim og ROP boligtilbudet på Heimdal
- Robuste boliger på Melhus og Lundamo, Idrettsveien bofelleskap og mobilt minihus på hjul

Prosjektet er finansiert av Husbanken og har pågått i 2018. Med kompetanseutviklingsmidler fra Husbanken har SINTEF Byggforsk, NTNU samfunnsforskning og ByBo hos Kirkens Bymisjon sammen med Husbanken utgjort en faggruppe med mål om å arrangere en felles presentasjon av funn fra våre tre prosjekter. Denne gruppa har vært viktige faglige støttepillere og diskusjonspartnere i prosessen.

Sammen med perspektivene fra de to andre prosjektene skal denne rapporten bidra til at erfaringer og kunnskap kan implementeres i framtidig planlegging av boliger for mennesker med utfordringer knyttet til rus og/eller psykiske lidelser.

Målgruppa for denne kunnskapen er kommunene, hjelpeapparatet og arkitektene som engasjeres til å planlegge slike boliger. Det er behov for mer kunnskap om denne beboergruppas utfordringer og opplevelse av bokvalitet som kan bidra til et verdig liv. Evaluering av eksisterende løsninger kan være med på å skape bevissthet hos både beslutningstakere, arkitekter og planleggere.

Vår viktigste kilde til informasjon har vært beboerne, men vi har også intervjuet kommunenes bo- og tjenesteapparat, politi og brannvesen, naboer og pårørende. Takk for at dere har vært villige til å dele deres erfaringer med oss og slik bidra til at framtidige boliger for personer med utfordringer knyttet til rus- og psykiske lidelser kan planlegges med bedre innsikt i hva som gir bokvalitet og verdighet.

Trondheim, 26.01.2019

Judith Thomsen
Forskningsleder
SINTEF Byggforsk

Solvår Wågø
Prosjektleder
SINTEF Byggforsk

Sammendrag / Summary

Bokvalitet og verdighet – en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser

Det er stor usikkerhet rundt hva som er de beste løsningene for personer som sliter med rus- og psykiske lidelser. Med dette prosjektet har målsettingen vært å evaluere hvordan egen bolig, bokvalitet og lokalisering påvirker beboerne og deres livssituasjon. Sentralt i undersøkelsen er de ulike aktørenes erfaringer. Sluttbrukernes perspektiv har hatt hovedfokus og første prioritet.

I denne begrensede studien har vi tatt utgangspunkt i to kommuner, Trondheim og Melhus. Vår viktigste kilde til informasjon har vært intervjuer og besøk hos beboerne, men vi har også intervjuet kommunenes bo- og tjenesteapparat, politi og brannvesen, naboer og pårørende. Totalt er det gjennomført 20 individuelle intervjuer og tre gruppeintervjuer. Flere kommuner, botilbud og informanter ville selvfølgelig gitt et bedre grunnlag for å trekke tydeligere konklusjoner, men det har det ikke vært ressurser til i denne omgang. Selv om vi bare har hatt disse to kommunene som case, har vi likevel noen klare funn og anbefalte designprinsipper som kan være veiledende for andre kommuner som skal planlegge boliger for beboere med slike utfordringer.

De viktigste funnene er at boligpreferansene blant personer med rus- og psykiske lidelser ikke er så ulike dem man finner i resten av befolkningen. Imidlertid er det ingen nødvendig motsetning mellom gjennomtenkt og robust materialbruk og hjemlig atmosfære. Videre må det finnes et spekter av botilbud (samlokaliserte og individuelle) som passer ulike behov. Det er også viktig hvem man plasserer sammen i en større gruppe. Et bofellesskap med mange beboere som ruser seg, har psykiske lidelser og er utagerende krever heldøgns bemanning for å trygge beboerne selv og omgivelsene. Et annet viktig funn er at flere beboere ønsker å bidra ved oppgradering og reparasjoner. Erfaringer med dette fra Melhus kommune viser at medvirkning og det å kunne påvirke egen bosituasjon gir mestringfølelse og en opplevelse av å bli inkludert og tatt på alvor.

Housing quality and dignity – an evaluation of housing for people diagnosed with substance abuse and psychiatric disorders

There exists a lot of uncertainty within Norwegian Municipalities about what the best solutions are for people struggling with substance abuse and psychiatric disorders. In this project, the goal has been to evaluate how, having your own home, housing quality and the location, affect residents' and their quality of life. The participants' experiences are primary in this project and the end-user's perspective has been the main focus.

Trondheim and Melhus Municipalities have been the location for the research and analysis. The most important source of information has been interviews with residents and visits to their homes. Additional interviews with representatives from the municipalities' housing service apparatus, police and fire services, as well as neighbours and relatives took place. In total, we conducted twenty individual interviews and three group interviews. Including a larger number of municipalities, housing collectives and informants would have provided a broader basis for drawing conclusions, but the project did not have the resources. However, despite having only two municipalities as cases, we do have some clear findings, as well as recommendations with regard to design principles, that can offer guidance to municipalities planning homes for residents with similar challenges.

The most important finding is that there is not much difference between the housing preferences of people dealing with substance abuse and psychiatric disorders, and those found in the rest of the population. An additional finding is that there should not be a contradiction between a thoughtful and robust choice of materials and creating a homelike atmosphere. Furthermore, there should be a range of accommodation types (cohabitation and individual) that suit different requirements. Choosing who is allocated a place in a larger group is also important. A housing cooperative with a number of residents who have problems with narcotics, mental illnesses and extrovert behaviour, requires 24-hour staffing to encourage residents and the environment around them to feel safe. Another important finding is that several residents expressed a wish to contribute to upgrading and repairing their homes. In Melhus Municipality participation and being able to influence one's own living environment, provides residents with a sense of mastery, the feeling of being included and taken seriously.

Innhold

FORORD	3
SAMMENDRAG / SUMMARY	4
1. INNLEDNING	6
AVKLARING AV BEGREPER	7
<i>Personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse (ROP-lidelser)</i>	7
2. FORSKNINGSSPØRSMÅL	8
3. TEORIGRUNNLAG OG ERFARINGER	9
BOKVALITET	9
VERDIGHET	10
TJENESTEFILOSOFIER	10
4. PROSESS OG METODE FOR DATAINNSAMLING	12
CASE OG ULIKE BOTILBUD I TRONDHEIM OG MELHUS	13
TRONDHEIM KOMMUNE	13
<i>Småhus i Trondheim</i>	13
<i>Søbstadvegen 17 på Heimdal, samlokaliserte leiligheter med base</i>	16
MELHUS KOMMUNE.....	17
<i>Idrettsveien på Melhus, samlokaliserte leiligheter med døgnbemannet base</i>	17
<i>Robuste boliger på Melhus, Lundebroen</i>	19
<i>Robuste boliger på Melhus, Mælabakken</i>	20
<i>Minihus på hjul, Melhus</i>	22
5. RESULTATER	23
EGEN BOLIG, LIVSMESTRING OG VERDIGHET	23
BOKVALITET	24
LOKALISERING	26
ET HELHETLIG BOTILBUD	27
<i>Melhus kommune</i>	27
<i>Trondheim kommune</i>	28
TJENESTEAPPARAT OG AKTIVITETSTILBUD.....	29
TRYGGHET	30
6. OPPSUMMERING OG DISKUSJON	33
7. KONKLUSJONER	38
ANBEFALTE DESIGNPRINSIPPER.....	38
8. KOMPETANSEBEHOV	39
9. REFERANSER	40
10. INFOSKRIV OG INTERVJUGUIDER	41

1. Innledning

Et sted å bo kan være et viktig skritt på veien for et menneske som skal forsøke å etablere trygge og verdige rammer for sitt dagligliv. Egen bolig, arkitektur og omgivelser symboliserer hvem vi er og påvirker hvordan vi definerer oss selv og hvordan andre ser på oss. For mennesker som sliter med å komme på beina, kan omgivelsene vanskeliggjøre eller lette opplevelsen av å ha en verdig livssituasjon:

"Denne kåken gir meg det ekstra lille givet!", "... den inspirerer meg til å ta vare på den!"

Dette er beboersitater fra boliger for bostedsløse som ble tildelt bolig på Veiskillet i Trondheim. De er hentet fra heftet "Endelig hjemme. Utforming av boliger for vanskeligstilte", utarbeidet med støtte og innspill fra Husbanken, SINTEF Byggforsk og NTNU (Støa, Denizou og Hauge, 2007). Sitatene forteller at egen bolig kan være det nødvendige sparket bak som gir livet en ny retning. I tillegg forteller det andre sitatet at en fin "kåk" vil være mindre utsatt for hærverk. Arkitektur påvirker, inspirerer, stiller forventninger og kan i kombinasjon med andre tiltak muliggjøre en ny kurs i livet.

Å finne egnet lokalisering av boliger for mennesker med rus- og psykiatrilidelser er en utfordring. Jevnlig leser vi i avisene om stridigheter i kommunene og motstand fra naboer knyttet til plassering av boliger for denne gruppa. Videre er det stor usikkerhet knyttet til hva som er de beste løsningene, hvor mange man kan samle uten at det oppstår ghetto-problematikk, hvor mange som egentlig trenger nærhet til tjenestebase etc. Erfaringer fra både beboere og naboer vil være interessante å bruke i forbindelse med etablering av nye prosjekter andre steder, og her sitter vi med et svært begrenset dokumentert erfaringsgrunnlag.

En "fin kåk" og "grei lokalisering" er viktig, men ikke nok. Tjenester og relasjoner som støtter og bygger opp det som er revet ned, er avgjørende for livskvaliteten. En bolig med det som hører til – lokalisering, nærmiljø, servicetilbud, naboer og infrastruktur – er imidlertid en viktig ramme for å skape seg et verdig liv.

Mestring og lagånd! Beboere og ansatte fra boligene i Idrettsveien sammen med ansatte fra Gauldal politidistrikt på Galdhøpiggen. Foto: *Trønderbladet*, 05.07.2017

Avklaring av begreper

Personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse (ROP-lidelser)

Begrepene "ruslidelse og psykisk lidelse" eller ROP-lidelse brukes ofte som en samlebetegnelse på samtidig ruslidelse og psykisk lidelse. De fleste har somatiske lidelser i tillegg.

Personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse bruker ofte rusmidler på en ødeleggende måte og faller lett utenfor behandlingstiltak. Noen har problemer med å klare seg selvstendig i samfunnet, noen har marginal økonomi og tilhører våre fattigste, og mange har dårlig livskvalitet. Noen forblir uoppdaget fordi vi ikke har sett den psykiske lidelsen bak rusproblemene eller omvendt.

Det er ofte vanskelig å tolke forekomststudier av psykiske lidelser hos rusavhengige da de fleste forskere ikke skiller mellom uavhengige og rusutløste psykiske lidelser.

Personer med ROP-lidelser har ulike boforhold. Omfanget av bostedsløshet er stort innenfor denne målgruppa. Likevel klarer mange å opprettholde en stabil bosituasjon. En stabil bosituasjon med nødvendige hjelpetiltak og etablering av et stabilt og trygt sosialt nettverk vil være like viktig som andre behandlingstiltak. Stabile boforhold vil ofte være en forutsetning for å iverksette og lykkes med hjelpetiltak (Helsedirektoratet, 2012).

Utredning, behandling og oppfølging av personer med ROP-lidelser

Å *utrede* er å belyse, synliggjøre og avklare ressurser og problemer på en systematisk måte. En utredning kan innebære et bredt spekter av metoder, fra vanlige samtaler og observasjon av atferd til mer systematiske diagnostiske intervjuer og nevropsykologiske utredninger. En utredning kan inneholde både kartlegging og diagnostisering.

Målsettingen for *behandlingen* kan være svært ulik fra person til person. Det kan være skadereduksjon og bedret livskvalitet på den ene siden, og full symptomfrihet, rusfrihet, god funksjonsevne og integrering i samfunnet på den andre. For å stimulere personen til utvikling, men skjerme fra nederlag er det viktig å finne balansen mellom det å utfordre til endring og ikke stille for store krav eller forventninger.

Forskjellige *oppfølgingstiltak* er viktige i behandlingsforløpet. Slike tiltak kan være opplæring og utdanning, aktivitetstiltak, hjelp til å klare økonomi, arbeid, bolig og fritid, og å arbeide systematisk med personens nettverk og ressurser (Helsedirektoratet, 2012).

Et sted å bo gir mulighet til å utrede personens boevne. Egen bolig kan i behandlingsøyemed bidra til å oppleve mestring, trygghet, selvstendighet og bedret livskvalitet. Oppfølgingstiltak kan være knyttet til botilbudet og bidra til å utvide et positivt nettverk og styrke beboerens egne ressurser.

2. Forskningsspørsmål

Et av Regjeringens hovedmål er at alle skal kunne bo trygt og godt. Husbankens samfunnsoppdrag er derfor å bidra til at vanskeligstilte på boligmarkedet kan skaffe seg og bli boende i en egnet bolig. Det setter standarden for boliger (størrelser, kvalitet, lokalisering etc.) som skal bygges for mennesker som ruser seg og/eller har psykiske lidelser.

Men problemstillingene er kompliserte og sammensatte. Naboer som aktivt ruser seg og er psykisk ustabile, kan også påvirke nabolag og de som bor rundt. Det kan bidra til økt brannfare og medfører utfordringer for kommunen som byggeier, som må reparere ramponerte og ødelagte boliger. Å hindre utenforskap og bidra til inkludering og utnyttning av menneskelige ressurser kan da synes som et vanskelig mål.

Lokalisering, utforming og hvordan det kommuniseres med nabolag, hvordan naboer involveres, hvordan bekymringer håndteres i forkant av og etter innflytting, kan ha betydning for hvordan det går. Derfor er det behov for å samle og systematisere erfaringer fra bosetting av mennesker med rus- og psykiatrilaterte lidelser.

Spørsmål vi belyser i denne rapporten:

- **Betydningen av egen bolig: Småhus – bofellesskap – samlokaliserte boliger?**
Hva slags boligløsninger som støtter en opplevelse av verdighet, er trolig både individuelt bestemt og noe man opplever felles. Vi ønsker i denne undersøkelsen å belyse hva beboerne selv opplever som viktig for at boligen skal støtte målsettingen om verdighet og deltakelse. Tjenestetilbud og boligløsning er forbundet med hverandre og utgjør til sammen boligtilbudet. Hva fungerer best?
- **Hva er betydningen av å ha et eget hjem?** Hva boligen uttrykker – betyr det noe? Er det av betydning om boligen er individuelt lokalisert eller samlokalisert med andre boliger?
- **Hvilken betydning har bokvalitet?** Hvordan påvirkes rusproblematikk og psykisk helse gjennom bolig, bomiljø og omgivelser? Hva betyr omtanke i planleggingen for beboerens livskvalitet og verdighet? Hva gjør omgivelser og lokalisering med de som bor der?
- **Hva gir minst belastning på omgivelsene?** Hva mener nødetatene (Politi og Brannvesen) kan redusere belastningen på omgivelsene og være nødvendige tiltak for at ulike grupper skal kunne bo trygt og godt i samme nabolag?
- **Hvordan støtter boligløsning og bygg den måten tjenesteapparatet ønsker å yte tjenester?**
- **Hvordan kan ulike løsninger bidra til en positiv endring i beboerens liv?**
- **For beboernes trygghet og livsmestring: Hva er et best mulig botilbud?**

Målsettingen med denne studien er å etterprøve hvordan bokvalitet og lokalisering påvirker beboere med rus- og psykiske lidelser og deres livssituasjon. Å etterprøve teknisk standard, materialbruk og kvalitet i utførelse og løsning har også vært en målsetting. Videre har det vært et mål å evaluere kommunikasjon mellom nabolag og kommune, og behov for informasjon og trygghet.

Målgruppa for undersøkelsen er kommuner som planlegger boliger for beboere med utfordringer innen rus- og psykisk helse.

3. Teorigrunnlag og erfaringer

Bokkvalitet

Lovteknisk

Den nye plan- og bygningsloven, pbl (2008) og de nye byggeforskriftene (byggteknisk forskrift, TEK17) har fått strengere krav til universell utforming og tilgjengelig boenhet. Husbanken har som et vilkår for å gi husbanklån at boliger skal oppfylle krav innen universell utforming og miljø. Begrunnelsen for de nye kravene om universell utforming er å fremme likestilling og likeverd, slik det framgår av diskriminerings- og tilgjengelighetsloven fra 2009.

TEK17 stiller svært konkrete brukbarhetskrav. For eksempel stilles det krav om snusirkel for rullestol på 1,5 meter. Brukbarhetskravene i TEK17 er på tre nivåer:

Generell brukbarhet: tilstrekkelig for fullt føre personer. Kravene er lite spesifisert, men skal alltid oppfylles.

Tilgjengelighet: tilstrekkelig for person i enkel manuell rullestol. Kravene omhandler boenheter, men gjelder ikke nødvendigvis i alle situasjoner.

Universell utforming: tilgjengelig for "alle". Kravene gjelder arbeidsbygninger og byggverk for publikum og enkelte uteområder.

Kravene til generell bokkvalitet er imidlertid ikke like tydelige. Ifølge en rapport fra Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) vil dette gå på bekostning av den generelle bokkvaliteten. Hovedkonklusjonen i rapporten er at det er bra at man har fått nye bestemmelser som sikrer tilgjengelighet for rullestolbrukere, men forfatterne mener at dagens regelverk ikke er godt nok til å sikre god generell bokkvalitet (Schmidt og Guttu, 2012).

Forskriftene stiller for eksempel ikke konkrete krav til størrelsen på verken bolig eller oppholdsrom. En tidligere bestemmelse om at rom for generelt opphold måtte være på minst 15 kubikkmeter er fjernet. Forskriftene har heller ingen krav til hva et kjøkken skal inneholde, eller noen definisjon av hva som kan regnes som kjøkken. I stedet inneholder dagens regelverk nokså vage formuleringer av typen "Byggverk skal ha planløsning tilpasset byggverkets funksjon". Ifølge Schmidt og Guttu er slike funksjonskrav vanskelige å håndheve, og de har liten gjennomslagskraft (2012).

Definisjoner

Hva som oppleves som god bokkvalitet, oppleves ulikt. Mennesker har ulike preferanser avhengig av livssituasjon og forventninger. Støa mfl. (2005) definerer bokkvalitet som egenskaper ved det å bo som tillegges verdi. Hva som tillegges verdi, vil variere med tid og sted. Forfatterne mener at bokkvalitetene har endret seg sterkt, samtidig som noen trekk, for eksempel det norske eneboligidealet, har holdt seg bemerkelsesverdig stabile:

Å betrakte bokkvalitet som relative og skiftende egenskaper innebærer et brudd med standard- og normtenkningen. Tidligere har fagfolk og myndigheter mer eller mindre suverent definert hvilke egenskaper ved boligen som bør vektlegges ut fra sosiale og politiske programmer og gjennomført tiltak med økonomiske og juridiske virkemidler. (Støa mfl., 2005)

I dag kan man si at denne situasjonen er endret da det ikke i samme grad er bolignormer eller statlig styring som er førende for hva som bygges. Det er mange aktører som har makt i boligmarkedet og derfor flere med ulike meninger om hva som er god boligkvalitet og hvilke egenskaper ved en bolig som bør vektlegges. Fra å ha et litt snevert syn på boligkvalitet som

kun funksjonelle egenskaper ved boligen, har bokvalitet blitt et åpnere begrep som omfatter kvaliteter forbundet med beliggenhet og områdekvaliteter i tillegg til boligens møblerbarhet og funksjonalitet.

Bokvalitet slik vi definerer det i denne undersøkelsen omfatter både fysiske egenskaper ved boligen, nærområdet og egenskapene ved selve boformen slik den oppleves av den enkelte bruker. Arkitektur påvirker, inspirerer, stiller forventninger og kan i kombinasjon med andre tiltak muliggjøre et hverdagsliv som gir mening eller oppleves som et trygt sted å være. Det å få en egen bolig – det at man har sitt eget sted som man kan kalle et hjem – kan i seg selv medføre en forskjell. For et mindretall fører rusavhengigheten til vanskeligheter med å skaffe seg og/eller beholde en bolig. Disse går gjennom en negativ boligkarriere og noen blir bostedsløse. Rusavhengige utgjør ca. 2/3 av dem som er bostedsløse (Helsedirektoratet, 2012).

Å finne egnet lokalisering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser er en utfordring. Det er stor usikkerhet knyttet til hva som er de beste løsningene, hvor mange man kan samle uten at det oppstår ghetto-problematikk, hvor mange som egentlig trenger nærhet til tjenestebase etc. Det er også en viss usikkerhet knyttet til utformingen av boligene, egnet størrelse på de ulike rommene og om personer med rusrelaterte lidelser kan ha andre preferanser enn de man finner i den generelle litteraturen om bokvalitet og brukbarhet.

Verdighet

Begrepet "verdighet" stammer fra prinsippet om at alle mennesker har sitt iboende, medfødte menneskeverd. Vår verdighet kan styrkes når vi opplever at våre rettigheter respekteres og vi lever i en situasjon der vi kan gjøre valg og handlinger som bygger opp om selvrespekt, integritet og nestekjærlighet. En rekke politiske føringer på nasjonalt nivå understreker målsettingen om at boligløsninger skal støtte en opplevelse av likeverd og deltakelse i samfunnet til tross for hjelpebehov. Dette er et viktig demokratisk prinsipp og en grunnpilar for vårt velferdssamfunn. I Husbankens boligpolitiske målsetting er det nedfelt flere retningslinjer og målsettinger gjennom begrepene *normalisering* og *integrering*. Boliger for ulike målgrupper skal så langt det er mulig etableres i ordinære boligområder og inngå som en naturlig del av den ordinære bebyggelsen (St.meld. 47 (1989-90), s. 51). I dag er synet på normalisering mer nyansert. Det handler ikke bare om at boligene skal se "normale" ut, men at botilbudene skal etableres på steder som gjør det mulig å møte andre og ta i bruk offentlige rekreasjonsarealer og servicetilbud.

I Husbankens tilskuddsordninger rettet mot utleieboliger og omsorgsboliger er det presisert at samlokaliserte boliger ikke skal ha et institusjonsliknende preg. Antall boenheter som blir samlokalisert, skal ikke være for stort. Boligene bør også plasseres i ordinære bomiljøer slik at prinsippene om integrering og normalisering blir fulgt opp. Føringene om normalisering og integrering som er gitt i retningslinjene, er viktige for å bidra til at det bygges flere egnede utleieboliger i kommunene. For øvrig er det krav om at boligene må ha tilfredsstillende boligkvaliteter og være utformet slik at det ligger til rette for fleksibel bruk for flere brukergrupper. Husbanken skal balansere disse hensynene i sin forvaltning av virkemidlene. Det reiser en rekke spørsmål som det er viktig å drøfte sett i lys av denne målgruppa.

Tjenestefilosofier

Recovery

Recovery er en filosofi og holdning som fremmer muligheter. Tjenester kan være mer eller mindre recovery-orienterte. Botilbudet i Idrettsveien er Recovery-inspirert. I Recovery-orienterte psykisk helse- og rustjenester er tilnærmingen at mennesker kan leve meningsfulle og tilfredsstillende liv på tross av psykiske helseutfordringer.

Det fins flere definisjoner på recovery, men den mest kjente er:

Recovery er en dypt personlig, unik prosess med endring av egne holdninger, verdier, følelser, mål og ferdigheter og/eller roller. Det er en måte å leve et liv på som er tilfredsstillende, deltagende og fylt av håp, selv med de begrensninger som lidelsen forårsaker. Bedring involverer utvikling av ny mening og innsikt i eget liv.
(Anthony, 1993, oversatt av Solfrid Vatne)

Selvbestemmelse og selvstyring er sentralt i recovery-prosessen: Hver person må finne sin egen vei. Viktige personlige elementer i bedringsprosessen har vist seg å være myndiggjøring, tilhørighet, håp og optimisme, identitet, mening og mål. På engelsk snakker man gjerne om "being in recovery" istedenfor "being recovered".

Fra pasientsentrert til personsentrert hjelp

Ingen mennesker opplever en recovery-prosess alene. Familiemedlemmer og andre støttepersoner spiller ofte en avgjørende rolle. I tillegg er sosial inkludering og tildelte sosiale roller i samfunnet sentrale faktorer. Relasjonen mellom ansatte i helsetjenesten og brukeren kan også være et bidrag til recovery for mange mennesker. Recovery-orientert praksis beskriver hva fagpersonene kan gjøre for å støtte opp under personers egen recovery-prosess. Kjernen i recovery-orientert praksis er at man beveger seg fra "pasientsentrert" til "personsentrert" hjelp.

Hjelperen som personlig coach

I recovery-orientert praksis blir fagpersonen mer som en personlig coach eller trener for brukeren. Fagpersonens verdier, kompetanse og personlige coaching-ferdigheter blir derfor viktig for brukerne. Det er blant annet sentralt at fagfolk holder fast ved troen på at mennesker med psykiske lidelser kan vokse og utvikle seg og få et bedre liv. Hjelperen skal stille sin faglige kompetanse og kunnskap til rådighet, samtidig som en skal verdsette brukeren som ekspert på seg selv, i kraft av sine erfaringer. Hjelperen og brukeren blir likeverdige partnere med brukerens mål i sentrum. Relasjonen skal baseres på åpenhet, tillit og ærlighet. Målet er at brukeren er tilstrekkelig informert, og har ferdigheter, nettverk og støtte slik at han/hun så langt det lar seg gjøre kan ta ansvar for eget liv.

Recovery-orientert praksis i mange land

Recovery-orientert praksis er fundamentet i det lokalt baserte psykiske helsearbeidet i flere land. Noen norske kommuner jobber også med å utvikle sitt psykiske helsearbeid i retning av mer recovery-orientert praksis. På tjenestenivå blir organisatoriske forpliktelser, sosial integrering og å støtte personlig definert recovery og samarbeidsrelasjoner trukket fram som viktige faktorer for recovery-orientert praksis.

Foyer

Botilbudet i Idrettsveien er også inspirert av Foyer Bodø-filosofien, der hovedmålet er å utarbeide en ny utviklingsarena for spesielt ungdommer i sårbare overgangsfaser. Ved å utarbeide en ny metodikk for tverretattlig samarbeid, ansvar og god koordinering er filosofien at bo- og nærmiljøtilbudet skal sikre sårbar ungdom en arena for bolig og læring i fasen mot voksenliv og selvstendighet; med andre ord: en trygg og god bolig som mestringsarena med mål om selvstendighet. Å sikre sårbare overganger slik at ungdommen er klar for å møte de mange utfordringene i eget liv, er en viktig del av denne filosofien.

Foyer Bodø er omtalt i *Veiviser Bolig for velferd* (2017).

4. Prosess og metode for datainnsamling

Casestudier

En casestudie er en empirisk undersøkelse som undersøker en utfordring eller et fenomen i sin virkelige kontekst. Case-studier er en egnet strategi når "hvordan"- og "hvorfor"-spørsmål er sentrale (Yin, 2009). De gjør det mulig å inkludere flere metoder som nøytraliserer ulempene ved enkelte datainnsamlingsmetoder. Sentralt i denne undersøkelsen er de ulike brukernes opplevelse av løsningen, noe som krever innsikt i de ulike løsningene og i de forskjellige brukergruppens perspektiver og erfaringer. Kompleksiteten i denne typen temaer kan ofte best belyses og forstås gjennom bruk av ulike metoder. I denne undersøkelsen har vi i tillegg til befaringer og analyser av de ulike byggene (tegninger, dokumenter) gjennomført intervjuer med ulike aktører. Det gir oss innsikt i løsningene og hvordan de oppleves og erfares. Sentralt i denne undersøkelsen er å få fram de ulike aktørenes erfaringer: Det er sluttbrukernes perspektiv og opplevelse av løsningen som skal ha hovedfokus og prioritet i undersøkelsen.

Det er åpenbart at casestudier styrkes i den grad man kan studere flere ulike case. Det gjelder både de kommunale strategier og måter å jobbe på samt erfaringer med de mange ulike konseptene. I denne begrensede studien har vi tatt utgangspunkt i to kommuner. Det ville selvfølgelig vært bedre grunnlag for å trekke tydelige konklusjoner hvis vi hadde innlemmet flere kommuner, men det har det ikke vært ressurser til i denne omgang. Videre er det en realitet at ulike aktører har ulike perspektiver og dermed vil ha forskjellige opplevelser og erfaringer med den samme løsningen. På samme måte har ulike beboere forskjellige preferanser og opplever løsningene ulikt. Målet er derfor ikke nødvendigvis å finne én sannhet, men å få fram spekteret av ulike opplevelser. Vi mener at denne metodetilnærmingen gir verdifull innsikt som kan gi råd til andre kommuner samt legge grunnlag for videre utvikling av løsninger.

Valg av case

Både Melhus og Trondheim kommune ble foreslått som casekommuner av Husbanken Midt-Norge. De hadde begge ulike boligløsninger for denne gruppa og en reflektert tilnærming til hvordan man skulle løse oppgaven. Det lå ingen grundig evaluering eller oversikt over alle landets kommuner som grunnlag for dette utvalget. Husbanken sitter imidlertid på god kjennskap til forskjellige løsninger på landsbasis, og kan på bakgrunn av det vite at de valgte kommunenes strategi er av interesse for andre.

Prosjektet bygger også videre på utviklingsprosjektet "Robuste boliger i Melhus kommune", se Woods mfl. (2016).

Intervjuer

Det ble gjennomført intervjuer med ansatte fra både hjelpeapparat og administrasjon i begge kommunene (fire individuelle intervjuer og to gruppeintervjuer).

Intervju med beboerne (åtte individuelle intervjuer, ett gruppeintervju): Melhus kommune valgte selv å gjennomføre intervjuer med beboerne. De mente at man trolig ville få mest oppriktige svar ved at beboerne kunne prate med noen de kjente fra før. Det ligger imidlertid metodiske utfordringer i dette fordi personene som foretar intervjuet, er mennesker som er en del av det tilbudet som gis. Erfaringene viser imidlertid at vi opplever å få mye informasjon gjennom disse intervjuene. Vi forsøkte også en metode som gikk ut på at beboeren skulle ta bilde av steder og ting hun/han likte eller mislikte. Det ga også andre og nyttige erfaringer. Denne metoden ble gitt som en mulighet, men det var bare én beboer som valgte den. For å få flest mulige deltakere ble det også delt ut et gavekort (Midtbykort) til deltakende beboere som svarte skriftlig eller lot seg intervjuet.

Pårørende til beboere (fem individuelle) ble også intervjuet.

I Trondheim ble intervjuene gjennomført av forskere fra SINTEF Byggforsk. Det var alltid to forskere til stede når intervjuer med beboere ble gjennomført. Vi opplevde her at intervju-situasjonen i store trekk fungerte godt. I ett tilfelle ble deler av intervjuet gjennomført som et gruppeintervju. Med få unntak opplevde vi en oppriktig tone og interesse for temaet.

Videre intervjuet vi politi og brannvesen i begge distriktene. De hadde god kjennskap til tilbudene og virket oppriktig interessert i problemstillingen (tre individuelle intervjuer).

Vi har bare fått innsikt i naboers opplevelse av tilbudene gjennom intervjuene med kommunene, brannvesen og politi. Det kan anses som en svakhet, men et resultat av at vi ønsket å prioritere ressursene for å få fram beboerperspektivet.

Totalt er det gjennomført 20 individuelle intervjuer og tre gruppeintervjuer. Intervjuene er foretatt hjemme hos beboere og pårørende, og det er kun tatt notater fra disse. I intervjuene med tjenesteapparatet i kommunene er det tatt lydopptak, og det er tatt notater fra disse lydopptakene som har supplert intervjunotatene, men intervjuene er ikke transkribert. Noen informanter (både beboere, ansatte og pårørende i begge kommuner) valgte å besvare skriftlig.

Case og ulike botilbud i Trondheim og Melhus

Trondheim kommune

- **Småhusprosjektet i Trondheim**
Selvstendige små "eneboliger" lokalisert på fire ulike steder i Trondheim.
Oppfølging fra Uteteamet i kommunen
- **Søbstadvegen 17, Heimdal**
Bofellesskap for 10 menn med ROP-diagnose (rus, psykiatri og utagering)
- Base bemannet 08.00–22.00, Ambulerende lovpålagte tjenester og tilsyn på dagtid, lørdag og søndag (08.00–15.00), samt ferier. Bemannet lørdag og søndag ettermiddag og kveld (15.00–21.00), ambulerende nattevakt hele året

Melhus kommune

- **Idrettsveien i Melhus sentrum**
Bofellesskap med døgnbemannet base, fellesareal på loftet som beboerne selv drifter med bistand fra ansatte, benyttes av beboere i ulike boligtilbud
- **Robuste småhus ved Melhus sentrum og på Lundamo**
Kontakt med basen i Idrettsveien. Oppfølging fra rusenheten i kommunen
- **Minihus på hjul, mobil bolig**
Oppfølging fra rusenheten i kommunen

TRONDHEIM KOMMUNE

Småhus i Trondheim

To–tre like eneboliger på hvert sted, hver på 33 m² (generasjon I) og 36 m² (generasjon II)

- 3 småhus på Sluppen (kun kvinner) rett ved brannstasjonen (generasjon I)
- 3 småhus på Leangen (generasjon I)
- 3 småhus på Jakobsli lokalisert rett ved base med 4 leiligheter (1 generasjon I)
- 3 småhus på Sandmoen rett ved brannstasjonen (generasjon II)
- 3 småhus Tillerringen (generasjon I)

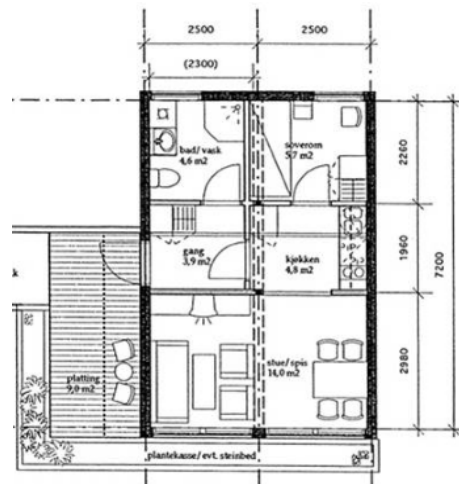

Småhus på Sluppen (generasjon I), for kvinner, nær brannstasjonen. Foto: Eli Støa

Småhus, generasjon I:

To brakker som er satt sammen til ett småhus, med påbygd veranda og trapp.

- Boareal 33 m²
- Åpen løsning stue og kjøkken
- Plass for spisebord
- Separat soverom
- Lukket vindfang
- Overbygd inngangsparti med terrasse
- Teknisk rom med utvendig atkomst

Planløsning av de første småhusene (Leangen, Sluppen, Tillerringen, samt ett av småhusene på Jakobsli).

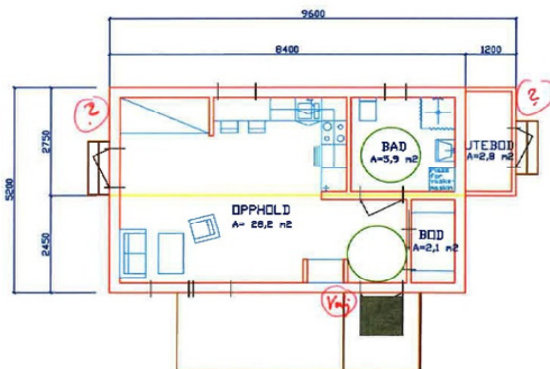

Småhus generasjon I på Leangen. Foto: Trondheim kommune

Småhus, generasjon II:

Flyttbare modulhus med påbygd inngangsparti.

- Boareal 36 m²
- Entré, stue, kjøkken og soverom er ett rom
- Ikke separat soverom
- Barløsning på kjøkkenbenk i stedet for spisebord
- Overbygd inngangsparti
- Ikke lukket entré eller vindfang
- Ikke terrasse eller uteplass
- Teknisk rom med utvendig atkomst

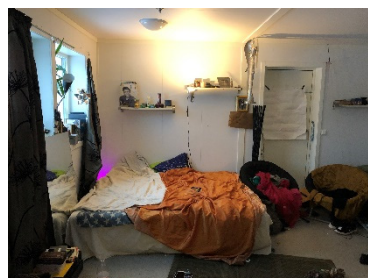

Planløsning generasjon II småhus

Småhus generasjon II på Sandmoen. Beboer har bygd et eget soverom av presenning.

Foto: SINTEF Byggforsk

Småhus generasjon II på Sandmoen. Beboerne ønsker seg skapdører på kjøkkenet og separat soverom. De liker å ha det hjemlig, hyggelig og ordentlig rundt seg, og mener at en planløsning som legger til rette for det vil hjelpe dem med det. De ønsker seg også ressurser og tillatelse til å gjøre uteområdet hyggelig med grønne vekster, grillplass og utemøbler. Foto: SINTEF Byggforsk

Søbstadvegen 17 på Heimdal, samlokaliserte leiligheter med base

- Boareal 44 m²
- Bofellesskap for 10 menn med ROP-diagnose (rus, psykiatri og utagering)
- Fellesarealer ved basen er åpent når personalet er til stede
- To felles middager i uka
- Base bemannet på dag og kveld (08.00–22.00)
- Ambulerende lovpålagte tjenester og tilsyn på dag, lørdag og søndag (08.00–15.00)
- Base bemannet lørdag og søndag ettermiddag og kveld (15.00–21.00)
- Ambulerende nattevakt hele året
- Sommer 2018: Ambulerende lovpålagte tjenester og tilsyn i fire uker.
Erfaringen er at dette blir uoversiktlig for beboerne, som ikke oppfatter eller husker når personalet er der. Det skapte økt uro og besøk utenfra. Derfor planlegges det å løse dette på en annen måte for neste sommer. (Ref. avdelingsleder Botiltak og treffsted for psykisk helse).

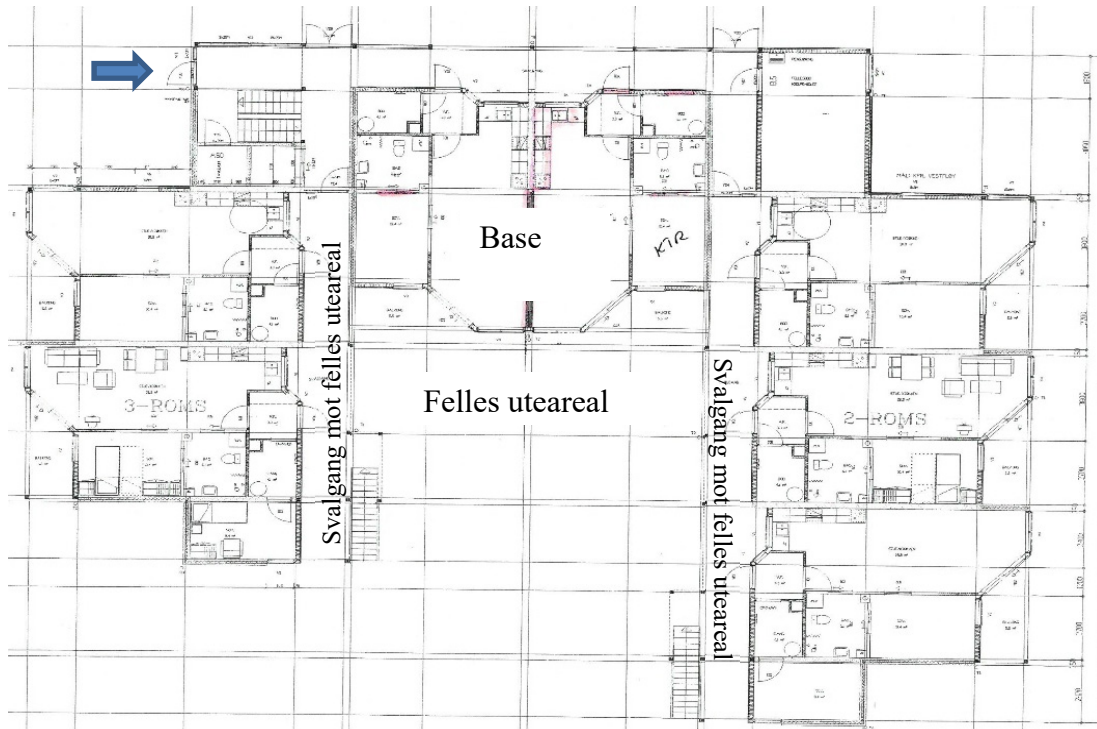

Søbstadvegen 17. Arkitekt: Eggen Arkitekter as. Foto: Trondheim kommune

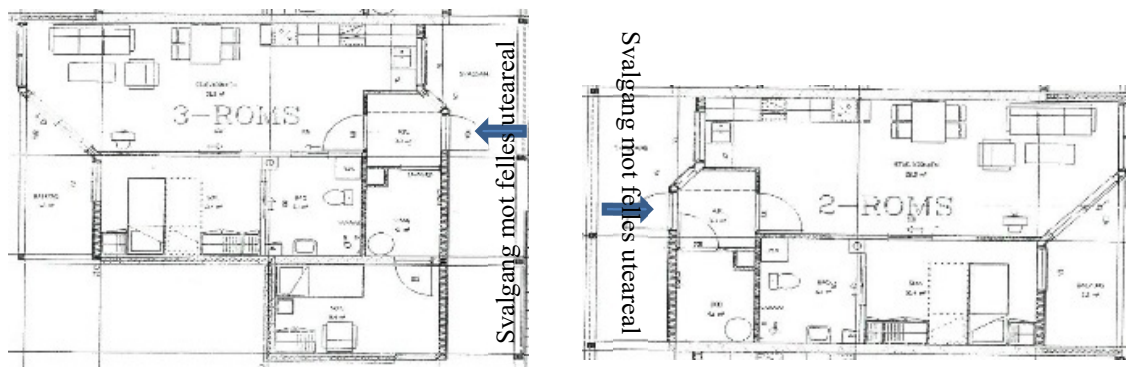
MELHUS KOMMUNE

Idrettsveien på Melhus, samlokaliserte leiligheter med døgnbemannet base

- Totalt 14 leiligheter over to etasjer fordelt på 10 toroms og fire treroms leiligheter. To toroms leiligheter i 1. etasje er base for personalet.
- Boareal: Åtte toroms leiligheter på ca. 55 m², fire treroms leiligheter på ca. 63 m²
- Samlokaliserte leiligheter for 12 beboere (rus og psykiatri)
- Heldøgns bemannet base (ansattes areal)
- Felles møtested på loftet med enkelt kjøkken (beboernes felles møtested, som også er åpent for ansatte og besøkende)
- Felles uteareal i gårdsrom
- Separate soverom (ett soverom i toroms leilighetene, to soverom i treroms leilighetene)
- Balkonger til alle leiligheter
- Inngang fra svalgang mot felles gårdsrom
- Entré mot svalgang
- Beboerne var selv med på å oppgradere egne leiligheter og fellesareal

Plan 1. etasje, Idrettsveien, Melhus. Tegninger: HSØ Arkitekter / Melhus kommune

Planer for toroms og treroms leiligheter, Idrettsveien, Melhus. Arkitekt: HSØ Arkitekter
Kilde: Melhus kommune

Felles gårdsrom med svalganger ut mot felles uteareal, Idrettsveien, Melhus.
Foto: SINTEF Byggforsk

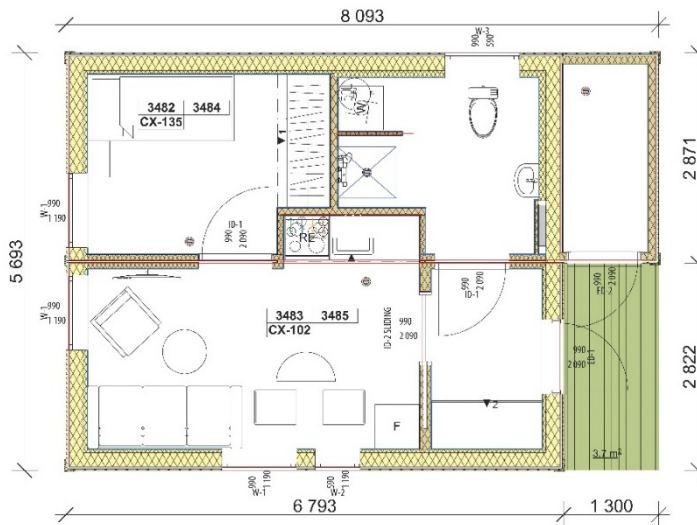

Fellessarealet på loftet med egen kjøkkenkrok, Idrettsveien, Melhus.
Foto: SINTEF Byggforsk

Robuste boliger på Melhus, Lundebroen

Boligene på Lundebroen ligger skjermet til i et vanlig boligområde og nær servicefunksjonene knyttet til Lundamo sentrum. Boligene ligger også i gangavstand til kollektivtransport (buss og tog). Husene på Lundebroen er ferdige modulbygg.

- To like eneboliger, hver på ca. 33 m²
- Modulbyggeri (Modularbygg)
- Åpen løsning stue og kjøkken
- Separat soverom
- Lukket vindfang og overbygd inngangsparti
- Teknisk rom med utvendig atkomst
- Litt store bad i forhold til resten av boarealet

Arealfordeling Lundebroen	
Bad	6,3
Teknisk rom	3
Soverom	7,9
Kjøkken	12
Vindfang	4
Totalareal	33,2 m ²

Tegninger: Modularbygg as

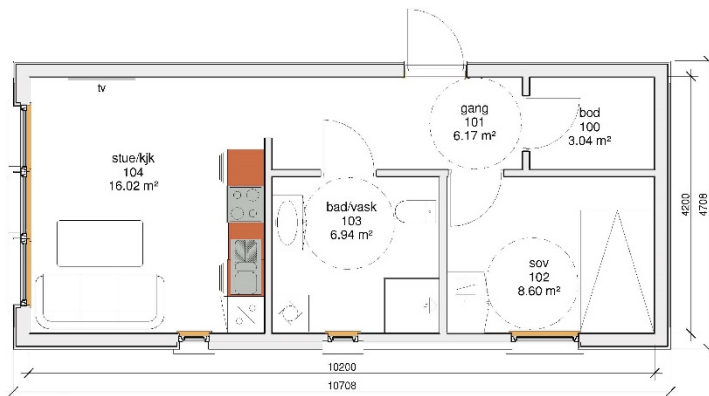

Robust materialbruk i småhusene på Lundebroen, Lundamo og Mælabakken, Melhus.
Foto: SINTEF Byggforsk

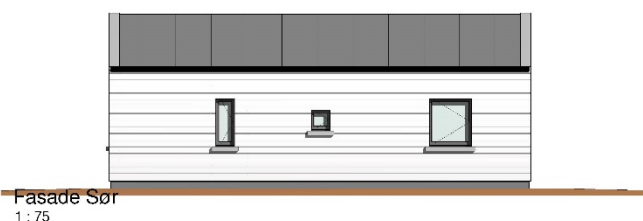
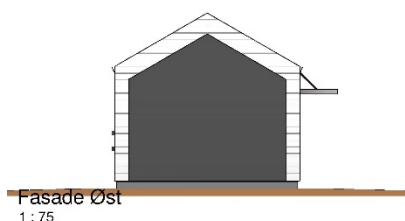
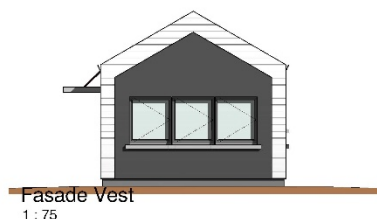
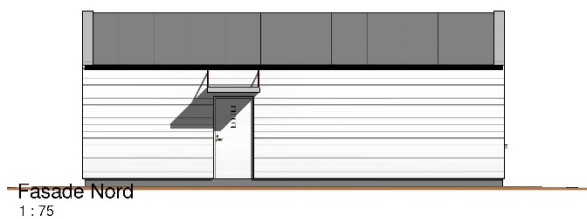
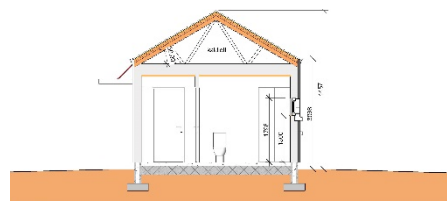
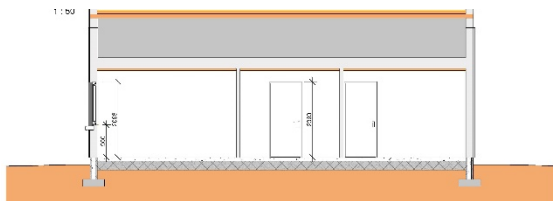
Robuste boliger på Melhus, Mælabakken

Boligene på Mælabakken ligger mellom jernbanen og E6. Støyutfordringen ble løst med støy-skjermer. De beskytter ikke bare for den støyen de skjærer, men også boligene fra innsyn. Nærhet til sentrum, hjelpeapparat og alle servicefunksjoner er ivaretatt og det er ingen naboer i umiddelbar nærhet.

- To like eneboliger, hver på ca. 39 m²
- Plassbygd (Dafro bygg as)
- Mer robust enn modulbyggeriet på Lundebroen i henhold til kommunen
- Åpen løsning stue og kjøkken
- Separat soverom
- Teknisk rom med utvendig atkomst
- Litt store bad i forhold til resten av boarealet

Arealfordeling Mælabakken	
Bad	6,9
Teknisk rom	3
Soverom	8,6
Kjøkken	16
Vindfang	4,2
Totalareal	38,7 m ²

Planer, snitt og fasader Mælabakken, Melhus. Plan og datagrafikk: Dafro Bygg as.
Kilde Melhus kommune

Robust materialbruk, friske farger og utsyn til det grønne, men minimalt med innsyn i småhusene på Mælabakken, Melhus. Foto: SINTEF Byggforsk

Minihus på hjul, Melhus

Et minihus på hjul som kan plasseres midlertidig, er et tilbud når beboeren ikke kan bo i noen av de andre tilbudene i Melhus kommune.

Kommunen søker dispensasjon fra plan- og bygningsloven for plassering i to år.

Tiltaket er helt nytt i Melhus kommune, og det er derfor ikke høstet erfaringer med denne boformen ennå.

Botilbudet er en ettroms bolig på hjul. Oppholdsrommet har en liten sofabenk som er for kort til å sove på. Under sitteputen ligger et lite salongbord. Ved siden av er et lite minikjøkken, inkludert skap med avløp for vaskemaskin. Helt innerst i minihuset ligger et lite bad med wc, vask og dusj. Over kjøkken og bad finnes en sovehems. Opp til sovehemsen kommer man via en stige fra oppholdssonen. Grunnflaten på denne boligen er ca. 8–10 m².

Minihus på hjul, Melhus. Foto: SINTEF Byggforsk

5. Resultater

Egen bolig, livsmestring og verdighet

Av intervjuene framgår det at det å ha egen bolig betyr mye for selvfølelsen og er i seg selv av stor betydning for mange av beboerne. I dette ligger det å bestemme over hvem som kan komme inn og å ha sine egne ting, men også lysten til å ta vare på den. Vi opplever generelt at beboere i småhus har et sterkere forhold til boligen sin enn de som bor eller har bodd i de noe større boligkompleksene. Dette gjelder i begge kommunene.

Bolig er det viktigste fundamentet i alles liv. Et godt bomiljø, dvs. en ryddig bolig som er i god stand, trygge/rolige naboer og nærhet til hjelp og bistand reduserer behovet for rus. Rusedmisbrukere har størst sjanse for å lykkes i sin rehabilitering når de ikke eksponeres direkte for rus, eller indirekte når de ikke eksponeres for andre triggere for rus. (Ansatt, Idrettsveien)

Det å vite at jeg har tak over hodet er bra! Og at det er mitt. Bygg og eiendom har irttesatt meg tidligere, det skal jeg ikke ha noe av. Etter det har det vært stille. Det å trives har stor betydning for helsa min. Jeg er ensom, men føler meg trygg i leiligheten min. (Beboer, småhus, Melhus)

Ved Valøya bofelleskap ble ro og orden sikret gjennom vakthold (Securitas). I tillegg fikk beboerne oppfølging i boligen. Alle beboere hadde ordinære husleiekontrakter med rettigheter og plikter.

...

Småhus er i utgangspunktet for personer som ikke greier å dra nytt av tilbudene i botiltak. Mange greier ikke å bo tett innpå andre naboer. De fleste har prøvd ulike boligløsninger før de flytter inn i småhus. Vi ser allikevel ikke på småhus som toppen av en karrierestige, men som et tilbud som passer noen, men ikke alle.

...

Mange får den følelsen av å komme i eget hus: "dette er mitt!", det gir dem ofte et løft. Gjør noe med psyken. Mange får et relativt stabilt liv i forhold til hva det var. (Ansatt, Rådmannens fagstab, Trondheim kommune)

Har bodd her i relativt kort tid men trives godt så langt. Det viktigste er at det er rolig og en slipper naboer. Føler at dette er min bolig, det er bra for en trenger albuerom. (Beboer, småhus)

Å ha en egen bolig som de mestrer og tar vare på, er med på å gi beboerne et verdig liv.

Vi opplever også at det å holde i stand og reparere boligen er av betydning for opplevelsen av eierskap. I Melhus har noen av beboerne selv vært med på å pusse opp boligene. Beboerne er da med sammen med håndverkerne, bærer materialer og er med og tar kaffepause. Det gir stor mestringsfølelse hos beboerne og kommunen opplever det som et godt tiltak. Dette er enkelt å gjøre fordi det er kommunens egne folk som pusser opp leilighetene.

Loftet i Idrettsveien er også pusset opp av beboerne selv, og de har et sterkt eierskap til dette rommet. Rommet brukes til ulike aktiviteter og noen felles måltider. Beboere fra andre botilbud i Melhus bruker også loftet. Rommet er beboernes eget, men det er likevel åpent slik at ansatte kan stikke innom. Politiet stikker også innom her for å slå av en prat, noe som oppleves som positivt og bidrar til å bygge gode relasjoner.

Bokvalitet

I begrepet bokvalitet legger beboerne både at boligen har praktiske løsninger, estetiske kvaliteter og god teknisk standard. I grove trekk kan man si at beboerne etterspør det vi kjennetegner som vanlige kvaliteter, funksjonelle planer som vindfang, garderobe og eget soverom. På Mælabbakken er det stue og kjøkken sammen og kommunen ser at dette kanskje er på grensen til for lite, særlig med tanke på det som er ansett som gunstig boligstandard. Erfaringsmessig ser de at sofaen brukes mest. De har ikke fått tilbakemeldinger fra beboerne på at det er lite. Flere gir uttrykk for at deres psykiske helse og trivsel påvirkes av hvor og hvordan de bor. Beboerne definerer at god teknisk standard betyr at det ser ordentlig ut og at det ikke signaliserer noe spesielt, men at uttrykket indikerer at det er helt vanlige boliger. Grønne og fine uteområder, uteareal eller terrasse, vindfang, atskilt soverom og stue, skapdører på skapene, plass for spisebord på kjøkkenet, er noe beboerne ønsker seg. I Melhus understreker kommunen at også modulbyggene er av god kvalitet, men de sier at det plassbygde huset på Mælabbakken er mer som et "hjem": penere å se til, både utvendig og innvendig.

Vi kunne nok ha påvirket prosessen på modulbyggene mer. Begge tomtene er eid av kommunen. (Ansatt, drift, Melhus kommune)

Beboerne er opptatt av boligens størrelse, at den er "passe liten" (Beboer, småhus). I det ligger det nok at den har en håndterlig størrelse, at den passer beboerens behov, at den er møblerbar med de møblene beboeren har og ikke for stor slik at arealet blir utrygt og uoversiktlig, men akkurat passe. I tillegg er beboerne på Søbstadvegen fornøyd med å ha privat uteareal:

Størrelsen er perfekt, der jeg bodde før var det for lite. I tillegg til størrelsen er det fint med veranda, særlig sommerstid. (Beboer, Søbstadvegen)

Folk med rus- og psykiske lidelser er ikke annerledes enn andre når det gjelder bomiljø og omgivelser. [...] de som sliter, føler seg kanskje mer verdsatt ved at de får samme standard som resten av befolkningen. (Pårørende, Søbstadvegen)

Heimdal er jo et ordinært boområde, ikke belastet, vet ikke om naboene har protestert. Helt vanlig leilighet nytt og fint. [...] Første uke virket det som den fine nye leiligheten ga en opptur, men det varte ikke lenge. (Pårørende, Søbstadvegen)

Boligen har bare ett rom og jeg kunne ønsket å bygge et soverom, liker å ha atskilt soverom og stue. Størrelsen i seg selv er grei nok, men ønsker å gjøre den om til en toroms. Utvendig bod, dør til vindfang er også ønskelig. (Beboer, småhus, Trondheim)

Uteområder:

Vi vil gjerne plante, så det blir grønt og pent og ikke bare pukk og grus slik det er nå. Det er en skjerm mellom husene som ser ut som en støyskjerm. En hekk hadde passet bedre. Egen veranda og felles platt for alle beboerne med muligheter for grilling kunne vært fint.

Dagens avkjørsel går gjennom området til brannstasjonen. Beboerne vil gjerne ha egen avkjørsel til boligene slik at besøkende slipper å kjøre gjennom området til brannstasjonen.

Her kan man lage et paradys om man vil! (Beboer, småhus)

Uteområdet har potensial, men det er jo et industriområde. Vil gjerne plante og ordne rundt her så det blir grønt og trivelig. Ta ned skillevegger mot naboene og lage felles platt. Vi kan gjerne gjøre det selv om vi får materialer. Veien (E6) er jo trafikkert og det er noe støy, men man venner seg til det. (Beboer, småhus, Trondheim)

Trondheim kommune sier at skjermene som er satt opp, er for å skjerme innsyn mellom inngangspartiene. Beboerne trenger ikke å se at naboen har besøk. De første husene ble snudd litt slik at beboerne ikke ser hverandres innganger. På Sandmoen er det satt opp skjermer. I tillegg har kommunen planer om å plante trær og gjøre det grønt mellom husene.

Slitasje og teknisk standard:

Flere gir uttrykk for at det er lettere å ta ansvar og holde orden i en fin bolig. En utfordring er at selv om beboerne er opptatt at det skal se fint og ordentlig ut, er de jo selv med på å ødelegge boligene. Et problem både pårørende og beboere ved Søbstadvegen nevner, er at boligen blir "herpet" etter kort tid. De blir tagget ned og skapdører og vinduer blir ødelagt. Det stiller store krav til byggeier om vedlikehold for at boligene ikke forslummes, selv om de i utgangspunktet er fine og av bra standard. Det som i begynnelsen var positivt med ny bolig, har etter hvert ikke den samme effekten hvis den ikke vedlikeholdes.

Boligen er bra, men den er blitt tagget ned. Ønsker å male den om slik at den blir finere. Det er lettere å ta vare på en fin bolig enn en som er sliten. (Beboer, Søbstadvegen)

Løsninger som er langt unna standarden i "vanlige" boliger gir også en følelse av ikke å verdsettes. Et eksempel på dette er varmtvannstank på 25 liter som småhusene på Sandmoen har – det oppleves som en dårlig løsning.

Beboerne stiller også spørsmål ved kvaliteten på småhusene i Trondheim, og sikter da til dugg og is på vinduer og skader på skjøtene mellom modulene (gjelder småhus på Sandmoen).

Trondheim kommune sier det er en utfordring å vedlikeholde leiligheter som raseres igjen og igjen. I noen småhus og boliger som er forsterket, har de derfor bevisst valgt skap uten skapdører, da de erfarer at skapdører blir ødelagt eller fjernet.

Skader kan oppstå av ulike grunner. De kan være påført av beboer, besøkende eller skje av andre årsaker som slitasje og liknende. Hvis beboere selv vil reparere skader, male over og utbedre skader, er det fint. Noen av leilighetene i Søbstadveien er forsterket med mer robuste overflater og baderomsinnredning i stål for å forhindre skader. (Avdelingsleder, botiltak og treffsted psykisk helse, Trondheim kommune)

Skadene blir i hovedsak utbedret eller reparert når boligen er fraflyttet, vasket og malt. Utbedring og reparasjon kan i enkelte saker bli gjort mens beboer bor der, men det er avhengig av hvilken skade det er, omfang, alvorlighetsgrad og om det er nødvendig å reparere for å kunne bo i leiligheten. Skader som er ansett som hærverk, og som ikke skyldes normal slitasje, er beboer ansvarlig for og beboer er erstatningsansvarlig, men det blir en vurderingssak. (Ansatt, Rådmannens fagstab, Trondheim kommune)

Driftsansvarlige i Melhus sier det stort sett har vært lite problemer med boligene og at løsninger og materialbruk har fungert bra. Boligene ble bygd med et spesielt fokus på å finne robuste løsninger. Dette ser så langt ut til å fungere bra. Der det har vært problemer, har det vært knyttet til tekniske løsninger som ventilasjon, varmpumpe osv.

Driftsansvarlig for boligene i Melhus peker på at det er fordeler med mindre plass fordi det blir mindre plass til å samle på ting. Det er også noen økonomiske valg som ligger bak tanken om møblering. Skap og hyller fra Ikea er billig å erstatte hvis de går i stykker, mens dyre integrerte løsninger koster mye å reparere. I Idrettsveien setter kommunen nå inn mindre kjøkken da de ser at det er lite behov for komplisert matlaging og at en del spiser på ulike tilbud som finnes i nærheten i stedet for i egen bolig. Tilbakemeldingen fra beboerne i småhus tyder på at Melhus kommune har lyktes bra med boligkvaliteten på småhusene sine.

De valgene vi tok selv med de boligene på Mælabakken er bedre en modulbygningene på Lundebroen, de er mer robuste. Vi ser ting som ikke ville blitt ødelagt på Mælabakken. For eksempel ligger det elektriske i kanaler og er lett å komme til. Materialvalget er godt på begge, men de tekniske løsningene er bedre på Mælabakken. Greit å få testet ut disse to typene slik at kommunen kan se hvordan de skal gjøre dette fremover. (Ansatt, drift, Melhus kommune)

Melhus vil benytte seg av erfaringene med materialvalgene på Mælabakken når de nå pusser opp i Idrettsveien.

Modulbyggene holder kvaliteten, men de vi har bygd selv på Mælabakken er mer et hjem, de penere å se til både utvendig og innvendig. Kunne nok påvirket prosessen på modulbyggene mer. Begge tomtene er eid av kommunen, men modulbyggene er en del billigere. Men jeg er ganske sikker på et i løpet av en 20-årsperiode må vi bruke mer penger på vedlikehold på modulhusene. (Ansatt, drift, Melhus kommune)

Er det lettere å ta vare på "en fin kåk" enn en bolig som ikke er så hyggelig? JA! (Beboer, småhus, Melhus)

God varme, gode tv-signaler, liten nok til å holde orden. Boligen passer utmerket til meg som er alene. Jeg rydder uteområdet slik at det skal se bra ut. Det er helt klart lettere å ta vare på en fin bolig. Jeg føler en plikt, selv om jeg noen ganger på grunn av rusen ikke mestrer det å bo. Det tar jeg igjen på gode dager. (Beboer, småhus, Melhus)

Lokalisering

Kommunens ansatte mener nærhet til tjenester og hjelp er viktig. Når brukeren trenger hjelp, må den være lett tilgjengelig. Det er også bra om boligen har butikk og andre servicetjenester i nærheten – i gangavstand og med trafikksikker snarvei. I Melhus mener de også at det er et viktig prinsipp at beboerne er synlige i nabolaget, for eksempel ved å delta på dugnader eller utføre små jobber i nabolaget. For at ulike grupper skal bo trygt og godt i et nabolag, er det viktig med godt kvalifisert personale som trygger beboere.

Det er gunstig for både nabolag og beboere med ROP-lidelser at man ikke plasserer mennesker sammen som vil utgjøre en fare for hverandre eller skaper utrygghet. Det er ulike grader av ROP-lidelser, og personer med store utfordringer og utagerende atferd utgjør en risiko for økte utfordringer for andre som ellers vil kunne leve trygge liv.

Vi ble her utsatt for stygge overskrifter i media da vi etablert Idrettsvegen for første gang. Det å da vise naboer og omgivelser hvem vi er og gjerne bidra inn i samfunnet har vært et av suksesskriteriene i Idrettsveien. Åpent hus på Verdensdagen har vært en suksess. Pårørende kvelder arrangeres og da kommer gjerne andre naboer innom og. (Ansatt, Idrettsvegen)

Jeg var først litt skeptisk til å bo så langt unna da det var "så langt unna det meste", men trives veldig godt nå. Går mye blant annet til Tiller og besøker kjentfolk der. Kort vei til butikk og gode bussforbindelser er også bra. Fint sted å ha hund (har hund selv). (Beboer, småhus, Sandmoen)

Nabolaget er fint, det er rolig, men også sentralt med kort vei til butikk. Det finnes et tilbud som heter Heimdal treffsted [som jeg] har brukt noen ganger. Heimdal er langt unna vennene og familien min. (Beboer, Søbstadvegen)

Kjenner få av naboene i området, men er positiv til nabolaget. Det at det er skog og friområder i nærheten er veldig bra og gjør at det er hundevennlig. Drar ofte med bussen til byen og besøker kjentfolk der. Bruker også kafeen til Frelsesarmeen som er åpen hver dag fra 9–15. Det er et godt busstilbud her, nærmeste butikk er bunnprisen på Sandmoen som kun er fem minutters gange unna. (Beboer, småhus, Sandmoen)

Sentralt og kort vei til alt av butikker, og felleslokalene i Idrettsvegen er nærme. Det blir tryggere at det er kort vei til Idrettsveien, posten og andre tjenester. Hilser på naboen, hyggelige folk, men ingen nære venner her. Bestandig ønsket å bo i byen, men trives mer og mer på Melhus. Ønsker meg større bolig slik at jeg kunne ha mer besøk. Leiligheten er trivelig, men den ligger for nær jernbanen. (Beboer, småhus, Melhus)

Et helhetlig botilbud

Boligtilbudet og tjenestetilbudet henger tett sammen i både Trondheim og Melhus kommune. Vi har i hovedsak sett på boligtilbudet, men kommer også innpå tjenestene som følger, spesielt der det er direkte knyttet til botilbud (det vil si ikke småhusene).

Melhus kommune

Melhus kommune bruker alle de kommunale boligene som en helhet for å få riktigst mulig bolig til beboerne. De ser at det er en stor fordel med et bredt utvalg av boligtyper. Kommunen har en ordinær kommunal boligmasse i tillegg til "spesialboligene". Trykket for å få en ordinær kommunal bolig er mindre enn før, men trykket øker på spesialboligene. Melhus kommune innser at de har problemer med å bosette de som virkelig trenger hjelp, som ungdom og godt voksne som ikke passer inn på et vanlig botilbud for eldre.

Målet er at når de som bor på Lundebroen (småhus på Lundamo) finner ut at de vil begynne et "nytt liv", skal de få komme til Mælabakken (småhus i Melhus sentrum). Hvis det går veldig bra der og man blir rusfri, vil man få en kommunal bolig, før det eventuelt er aktuelt med en privat bolig.

Nå er det ca. to år siden beboerne flyttet inn i boligene på Lundebroen og Mælabakken. Det er fire boliger, med et stabilt bomiljø i tre av dem og noe rullering i den ene. På Mælabakken er det beboere som ønsker å endre livssituasjonen sin. Etter en tid på Lundebroen kan Mælabakken være et aktuelt steg videre. Boligene brukes også som midlertidige boliger i perioder på inntil tre måneder (kartleggingsfase), og det kan resultere i en lengre kontrakt på sikt. Det er viktig med et bredt utvalg av boligtyper og ulike lokaliseringer.

Melhus mener det er behov for en kategori til, en bolig som ligger litt ute i skogen. Den kan ikke ligge langs E6 eller i sentrum, men 2–3 km utenfor E6-aksen; dette fordi enkelte har en atferd som ikke passer med å bo nær butikk, skole osv.

I starten var det en del støy forbundet med boligene som ble etablert, men nå er det roligere. Det er fremdeles en del nasking og stjeling i butikker.

Vi har fått et kjempeløft med å kunne bosette disse menneskene med de boligene vi har nå. Før hadde vi et småbruk der "alle" bodde. Det var et kjent "reir" hvor vi ikke hadde kontroll på hvor mange som bodde der. Jernbanelinjen ble brukt til å fordele rus, det er det mindre av nå.

Kommunen har også et mobilt hus som supplerer den boligmassen de har i dag. Denne boligen er tenkt å brukes for de som faller utenfor de andre kategoriene, og det er foreløpig en veldig liten gruppe. Den mobile boligen er imidlertid ikke ment som en erstatning for det tidligere nevnte hus i skogen.

Det som bekymrer Melhus kommune mest for tiden, er en voksende gruppe med vanskeligstilt ungdom mellom 16 og 23 år. Disse har rusproblemer og sosial angst, de dropper ut fra skolen og har en inntekt lik null. Det er en utfordring å bosette dem.

Det er et stort behov for tjenester til denne gruppen. Vi ser på "Foyer" i Bodø, som er et tett botilbud til denne gruppen. Ungdommene kommer gjerne fra barnevernet og vi ser på om dette konseptet eller deler av det er noe for Melhus kommune. (Ansatt, Melhus kommune)

Melhus kommune har også et tettere botilbud i Idrettsveien. Idrettsveien var tidligere omsorgsbolig for eldre og besto av 14 leiligheter. To av leilighetene brukes nå til base og tolv står igjen til boliger for rus/psykiatri. Tre av boligene brukes til korttidsleie (kartleggingsopphold). Under oppholdet kartlegges boevne, ønsker og behov for oppfølging. Beboerne i Idrettsveien er fra 20 år og oppover; den eldste er nå over 60. Beboerne har en blandet problematikk – ren rus eller psykiatri og noen med både rus og psykiatri.

Ingen av de som bor der, har ordinær husleiekontrakt: De bor der med en "bo- og tjenestevtale", noe som er mer fleksibelt for kommunen. Man får tildelt bolig her fordi man trenger de tjenestene som er knyttet til botilbudet. Dette gjør også at man også slipper å oppgi en grunn for oppsigelse på 3 måneder hvis man ser at løsningen ikke fungerer. Den største utfordringen med den gruppa som bor i Idrettsveien, er å få dem videre. De kan bli friskere og bedre, men snakker vi om en så stor endring som å flytte igjen, er kommunen redd for å måtte begynne på nytt igjen.

Melhus kommune har innsett at veldig få av de som bor i Idrettsveien, vil bli helt rusfrie. De tror dette kan ha sammenheng med at det bor mange rusmisbrukere på samme sted, noe som er et vanskelig miljø og bli rusfri i. Man trenger ikke kvalifisere seg for å bo her, men kommunen må tenke på sammensetningen av beboere for å få til et best mulig tilbud. Melhus kommune tildeler boliger ut fra et tverrfaglig team. Man har samlet god kunnskap om de aktuelle beboerne som blir tildelt bolig.

Vi må uansett godta at vi også mislykkes, sånn er det bare. Vi har hatt en del voldsepisoder som går på personale, men som også går utover beboerne. Men vi har også et godt arbeidsmiljø og lite sykefravær, så vi har gode systemer og rutine for å takle slike hendelser. Hadde en alvorlig voldsepisode, da var vi glad for at vi ikke hadde 3 måneders oppsigelse. Men for at man kan ha en bo og tjenestevtale må det være 24/7 tjenestetilbud (base). (Ansatt, Idrettsveien)

Trondheim kommune

På Søbstadvegen er det 10 leiligheter fordelt på to hus med seks og fire leiligheter. Det er også en personalbase som er bemannet hver dag fra 08.00 til 22.00. I basen er det fellesareal hvor det blant annet serveres middag to ganger i uken. I sommerferien når det kun ytes ambulerende lovpålagte tjenester og tilsyn, serveres det fortsatt middag to dager i uka.

I utgangspunktet skulle det være psykiatriboliger i Søbstadvegen, men i 2013 ble de omdefinert til ROP-boliger. Huset er fra 2010. Etter det er det gjort en del endringer når det gjelder materialvalg.

Det er store forskjeller på hjelpebehovet til de som bor der. Stemningen har også vært både god og dårlig, avhengig av hvem som bor her. Vi har gjort noen grep underveis, satt opp skjerming mot naboen for å unngå snarveier og aktivitet i hagene i nærheten. (Ansatt, Trondheim kommune)

Trondheim kommune forteller at naboene har vært inkluderende når det gjelder psykiatri, men mer skeptiske til rus. Et tett samarbeid med politiet har vært viktig. Det er nærpolti på Heimdal, og de kommer innom også når det ikke skjer noe. Kontaktpersonen hos politiet er med på husmøter og slikt, og er i tett dialog med naboer og kommunens ansatte. Naboene har blitt invitert inn for å hilse på personale og beboerne. Det har vært en del problemer med nasking fra butikkene i nabolaget.

Småhus i Trondheim

Småhusprosjektet startet når Trondheim kommune kjøpte brakker fra NTNU. Mange av beboerne fungerer ikke i ordinær bolig og de fleste har en problematisk boligkarriere bak seg. Det kan være husbråk og betalingsproblematikk, og mange takler ikke naboer tett innpå seg, noe som gjør småhus til et godt alternativ. I utgangspunktet skal ikke småhus være en løsning på et problem for kommunen, men denne typen boliger passer godt til beboere som ikke fungerer i ordinære boligområder.

De som søker om å få bo i småhus, behøver ikke å sannsynliggjøre at de trenger å bo der; ingen har blitt kastet ut av småhusene. Man kan komme i en situasjon der det går så bra at man motiveres til å få en ordinær kommunal bolig, men det kan gå lang tid fra man begynner å motiveres til et boligsifte faktisk skjer.

Tjenesteapparat og aktivitetstilbud

De fleste opplever tjenesteapparatet som bra og har et godt forhold til de som jobber der. Det at de kan få kontakt med personalet på telefon eller i basen ved behov oppleves som positivt. Det er greit at politiet stikker innom. At det er felles måltider i basen to ganger i uka er bra, og det uttrykkes ønske om at tilbudet utvides.

Tilgjengelighet på tjenester 24/7 er en forutsetning. Tjenestene må være der brukere/beboere er, ikke på et kontor som brukere må oppsøke. (Ansatt, Idrettsveien)

Veldig fornøyd med Idrettsveien. Savner allikevel en telefon fra fagfolket litt oftere. [...] Setter pris på den flotte gjengen i Idrettsveien. Mangler noen å snakke med når det er verst. Sitter mye alene. Vil ta opp det når jeg er klar. Viktig at tilgang til tjenester er døgnåpen.

[...]

Får for tiden ingen hjelp. Vil ikke ha hjelp til tider. Det jeg ønsker er et langtidsopphold et sted, men det er ikke enkelt. Akkurat nå samarbeider jeg dårlig med rus-tjenesten. (Beboer, småhus i Melhus/Lundamo)

Beboerne i småhusene på Sandmoen sier de er godt fornøyd med hjelpen de får fra uteteamet, som de har god kontakt med. En beboer har dårlige erfaringer fra andre steder han har bodd:

Å samle mange med rus- og psykiatriproblemer på samme sted er ingen god løsning.

Beboerne i småhusene på Sandmoen har en god relasjon seg imellom; de lager middag sammen og viser omsorg for hverandre:

Trives godt her, stille og rolig og bra folk i de andre husene. Vil mye heller bo her enn i byen! Kontakt med andre er veldig viktig! Kommunen må tenke på hvem de plasserer sammen. Her fungerer det veldig bra! (Beboer, småhus på Sandmoen)

Relasjonsbyggende tiltak kan også involvere de pårørende:

Vi er veldig godt fornøyd! Få antall hjelpere da de går langvakter – det er bra! Vi vil si at vi er svært fornøyd med Idrettsveien og spesielt alle tilbudene som aktiviteter og

fellesskap. Vi er og med når vi kan. Min mann syklet Birken flere ganger sammen med Idrettsveien. Pårørende-kvelder er bra. Julebordet for alle beboere, pårørende og ansatte er veldig bra. (Pårørende, Idrettsveien)

Pårørende til beboere ved Søbstadvegen ønsker utvidet bemanning til døgnbemannet tjeneste, tettere oppfølging av beboerne, flere arrangementer, turer og aktiviteter. Samlokalisering av boliger for personer i aktiv rus og med psykiske lidelser fordrer en tettere kontakt med hjelpeapparatet, mener de:

At de ikke skal samles slik som nå; forsterker problemene. I tilfelle de må bo samlet, så må det være døgnkontinuerlig bemanning. (Pårørende, Søbstadvegen)

PART-tilbudet omtales i positive ordelag, og det ønskes mer involvering av teamet (Psykiatrisk Ambulant Rehabiliteringsteam). Målet til PART er å bidra til at beboerne opplever mening og mestring i hverdagen, og en større kontroll over eget liv, men i noen tilfeller kommer PART til kort:

PART, fritidstilbud som innebandy, fotball, svømming osv.; deltok på det i begynnelsen, men etter hvert har det blitt mer fokus på rus og mindre aktivitet. Julebord og julemiddag i regi av PART, men dabbet av det også. (Pårørende, Søbstadvegen)

Relasjonsbyggende aktiviteter i regi av bo- og tjenestetilbudet kan involvere pårørende, nabo- og frivillige. Ved rusenheten i Melhus har spesielt politiet en viktig rolle:

Politiet har en rolle inn i hverdagen i boligen, noen ganger for å korrigere atferd m.m., men mye av forebyggende art. De deltar på aktivitetene våre, de sykler Birken med oss, de har vært med på turer til Galdhøpiggen og Femunden. Deltar på personalets Idrettsfestival, slik at vi blir godt kjent med hverandre. Derav lavt sykefravær (2018 så langt: 0,3 % fravær – 2017: 1,3 %). Trygghet og godt arbeidsmiljø i arbeidshverdagen er oppgitt som hovedårsak til at personalet møter på jobb. I tillegg til å gi råd og veiledning til ansatte, tar gjerne politiet en prat med beboerne når de er innom. (Ansatt, Idrettsveien)

Trygghet

Der det er mange samlet på samme sted uten heldøgns base, oppgir beboere at de føler seg utrygge. Også der det er heldøgns base, er det en del som føler seg utrygge. Flere av de pårørende mener beboerne føler seg utrygge fordi en opphopning av mange beboere med store rus- og psykiske utfordringer samlet på samme sted, skaper mye uro. Det er besøk på dørene og folk som klatrer på verandaene hele tiden. Videre er det et poeng at dette er en gruppe som har vanskelig for å si nei og dermed blir det masse folk i boligene, selv om de kanskje ikke ønsker det. Beboerne er redde for represalier. Noe blir anmeldt, men det meste ties det om.

Både pårørende og beboere mener at 10 beboere, som det er i Søbstadvegen, er for mange på samme sted. Det er vanskelig å gi beboerne et forsvarlig og trygt tilbud med så mange samlet på samme sted uten døgnbemanning. En samling med beboere hvor så mange ruser seg, fører til økt rusbruk, mer utagering og større utrygghet. Både pårørende og beboere har tanker rundt trygghet:

Boligen er ok i seg selv, men bomiljøet med så mange samlet på ett sted uten bemanning 24/7 er uholdbart. Det er et fryktelig sted! Jeg tør ikke dra dit i helgene når det ikke er bemannet. Min pårørende er utrygg. Han er ikke i stand til å si nei til de som kommer. (Pårørende, Søbstadvegen).

Skulle ønske det var en egen bolig for de med rusproblemer og kriminalitet. Ikke lurt å blande, men Idrettsveien har taklet dette bra så langt og min sønn har ikke blitt så mye påvirket. Er ikke redd, men skulle slippe å se folk med kniver og andre våpen. Personalet er flinke til å informere i etterkant av episoder. (Pårørende, Idrettsveien)

Det har alt å si for den psykiske helsa mi at jeg bor trygt. Er jo en del bråk i boligen, men personalet er så trygge slik at vi ikke blir innblandet i det. Bomiljøet har en del rus og. Det liker jeg ikke. Det at det er sentrumsnært, gjør mitt liv enklere. (Beboer, Idrettsveien)

Politiet må være en naturlig del av nærmiljøet. Politiet må ha en rolle, gjerne i form av deltakelse i ansvarsgrupper, men også sporadisk for å vise at nabolaget er beskyttet og trygt. (Ansatt, Idrettsveien)

Opplevs som trygt nå, tidligere var det veldig mange på døra. Det første året var det en del innbrudd, det er det mindre av nå. Det har kommet kamera på husene, det kan være årsaken til mindre innbrudd og uønskede gjester. (Beboer, Søbstadvegen)

Det er helt greit at politiet stikker innom, men viktig at de tenker på beboerne og er litt diskre. Å kjøre herfra med flere biler med blålys på, er ikke greit. Det har noe med hvilket signal det sender til naboene våre. (Beboer, Sandmoen)

Det føles trygt her og det har ikke vært innbrudd i noen av husene. Lite folk som reker rundt, og en slipper å få "idioter" på besøk. Viktig hvem som flytter inn i husene, vil gjerne bli tatt med på prosessen når nye beboere eventuelt skal inn. Vi som bor her, passer på hverandre og har et felleskap. (Beboer, Sandmoen)

Trøndelag Brann- og Redningstjeneste (TBRT) sier at beboerne er opptatt av brann og redd for brann. Sprinkling og vanntåkeanlegg kan være en utfordring fordi beboerne misoppfatter disse installasjonene og kan tro at de er overvåket.

Når det gjelder trygg lokalisering, er TBRT opptatt av at det må legges til rette med trygge snarveier, over/underganger etc. til butikken, bussholdeplass og andre steder der beboerne ofte ferdes. De forteller at det har vært nære på mange ganger når beboerne skal krysse Kroppanbrua ved Sluppen:

Vi på brannstasjonen sitter ofte med hjertet i halsen når de løper over veien. (Ansatt, TBRT)

Brannvesenet er en etat som trygger. De har tillit hos beboerne og tjener på det. Det har vært samtaler og beboermøte i boligområder ved Kyvannet:

Det kan fort bli problematisk i et byggefelt.

TBRT forsøker å gjøre slike tiltak på oppfordring fra kommunen, men også når de ser at her er det problemområder:

Riktig bolig løser mye! Har tro på en døgnbemannet base. Alternativt ambulerende vakt, for eksempel Securitas. Ikke sikkert det er kjekt å være alene på vakt heller på natta. Ikke et stort problem for oss, men enklere for oss å komme til en bemannet base. Kan ofte ikke gå inn før politiet kommer. Vi har oversikt over hvor vi kan gå inn uten politi og ikke. Vet av de fleste adressene der vi må vente til politiet kommer før vi kan gå inn. (Ansatt, TBRT)

Midtre Gauldal politidistrikt har ansvarsområde Klæbu og Melhus, samt Søbstadvegen kveld og natt. Midtre Gauldal politidistrikt var tidligere fysisk nær Melhus, men er nå på Heimdal. Politiet mener at for Søbstadvegen hadde det vært gunstig med en sterkere differensiering av hvem som kan bo der, da beboerne er svært forskjellige. Politiet har tett kontakt med Melhus kommune og var med i ansvarsgruppa ved oppbyggingen av Robustboligene på Melhus.

Forholdet til kontaktpersonen hos politiet må være stabil. Da blir det lettere å ta kontakt og det er ofte akutte, mindre ting som skal ordnes opp i. Politiets erfaring er at slik kontakt er vanskeligere når det ikke er døgnkontinuerlig bemanning:

En merker stor forskjell når basen ikke er bemannet. Det er lite oppdrag på Søbstadvegen på dagtid, men kveld og natt er det mange oppdrag. Det er også merkbart mer i Søbstadvegen på sommeren når basen er ubemannet. (Ansatt, Midtre Gauldal politidistrikt)

I tillegg til vold og trusler, ofte internt, er det mye vinningskriminalitet blant beboerne i Søbstadvegen. 2–3 av beboerne begår det meste av kriminaliteten. En påkjennning for næringslivet på Heimdal, ta en tur på Bunnpris og bensinstasjonen [...]. De private naboene ringer ikke så mye. En nabo har satt opp et gjerde for å unngå trafikk over eiendommen; de bruker private hager som snarvei. (Ansatt, Midtre Gauldal politidistrikt)

Politiet forteller at tilbudet på Melhus er annerledes oppbygd enn i Trondheim:

Melhus er litt spesielt. Vi har kursoppfølging i Melhus kommune; rusomsorgen er et tilbud, ikke oppsøkende virksomhet.

[...]

Har sansen for Idrettsveien, bemannet 24/7!! Fysisk nærhet – merker det godt når vi nå er lenger unna. Det er mye frivillig omsorg; de ansatte sykler Birken sammen med beboerne. Vi i politiet går dit og drikker kaffe sammen med beboere og ansatte. Det gjør vi også på fritida. (Ansatt, Midtre Gauldal politidistrikt)

6. Oppsummering og diskusjon

Som nevnt i teorikapitlet kan bokkvalitet sett i lys av denne beboergruppas preferanser bety flere ting avhengig av hvilket perspektiv man velger. Vi har drøftet bokkvalitet og verdighet ut fra beboernes perspektiv, de pårørendes perspektiv, hjelpeapparatets og de kommuneansattes perspektiv som byggeier og ansvarlig for tjenestetilbudet, samt fra politiets og brannvesenets perspektiv, som har ansvar for å trygge alle beboere og naboer. I denne undersøkelsen har vi likevel vært mest interessert i den sårbare gruppa beboere med rusavhengighet og psykiske lidelser, og det er deres stemme vi har ønsket å få fram. Vi drøfter likevel de andre perspektivene for å finne løsninger som så langt det er mulig kan møte alle perspektivene.

Rusavhengige flest bor i ordinære boliger i vanlige bomiljøer. For et mindretall fører rusavhengigheten til vanskeligheter med å skaffe seg og/eller beholde en bolig. Disse går ofte gjennom en negativ boligkarriere og noen blir bostedsløse. Rusavhengige utgjør ca. 2/3 av de som er bostedsløse. Denne rapporten har sitt fokus på denne målgruppa. I Trondheim kommune defineres ROP-beboere ut fra en klar diagnose med hensyn til psykiske lidelser, rusavhengighet og utagering. I Melhus kommune er ikke dette like klart definert, men botilbudet tilbys likevel til de samme målgruppene. I alle tilfellene omhandler det et tilbud som omfatter personer med utfordringer både når det gjelder rus og psykiatri. De fleste er fortsatt i aktiv rus. I Melhus snakker de også eksplisitt om en "ny gruppe" som vokser i omfang, og som de spesielt retter oppmerksomhet mot: svært unge misbrukere uten bosted og oppfølging fra foreldre. Det er en gruppe de ønsker å fange opp tidlig for å kunne skreddersy tilbud til dem, nettopp fordi konsekvensene av varig rusavhengighet er store og langsiktige.

På grunn av de sammensatte utfordringene snakker hjelpeapparatet i kommunene og etater som politi og brannvesen om en kombinasjon av boligtilbud og tjenestetilbud/oppfølging. Disse kan i ulik grad være direkte knyttet til hverandre.

Et tydelig funn er at selv med bare disse to kommunene som case, kommer det klart fram at det dreier seg om ulike personer med forskjellige behov for oppfølging og boligløsning. Det er altså snakk om å ha et knippe ulike boligtilbud og dermed knytte ulike tjenestetilbud til de beboerne som bor der. I Melhus omfatter dette tre ulike botilbud:

- To små hus / permanente eneboliger lokalisert på to ulike steder i kommunen, fire boliger totalt
- 12 samlokaliserte leiligheter med en døgnbemannet personalbase og et felles møtested for beboerne
- Én enpersons minibolig på hjul som kan lokaliseres etter behov og som dermed framstår som et midlertidig botilbud

I Trondheim omfatter botilbudet vi har undersøkt:

- Flere "småhus" (2–3 eneboliger) på fem ulike midlertidige tomter i Trondheim
- 10 leiligheter med base og felles møtested for beboerne, bemannet kl. 08.00–22.00 på hverdager, kl. 15.00–21.00 i helgene. Ambulerende lovpålagte tjenester og tilsyn lørdag og søndag (kl. 08.00–15.00), samt i sommerferien. Ambulerende nattevakt hele året

Småhus er en god løsning for mange!

Nesten ubetinget framstår "småhusene" som en god løsning i begge kommunene. De har litt ulik utforming og beliggenhet, men i hovedsak fungerer løsningene som de er tenkt. Dette er løsningen som trekkes fram som et attraktivt tilbud av mange av beboerne som har flyttet rundt, som har en lang bolighistorikk og som har vært innom mange ulike botilbud. Mange i denne gruppa har stått i boligkø i lang tid for å få tilbud om å bo i småhus. Mange beboere opplever at dette boligtilbudet gir individuell frihet, bidrar til mestring og opplevelse av å bli

verdsatt. Vi har intervjuet flere som har bodd i ulike botilbud, men som klart foretrekker småhus. Vi har imidlertid ingen intervjupersoner som har foretrukket andre boligløsninger.

Men småhus passer ikke for alle. Fra kommunens ståsted ser man at det er flere som trenger tettere oppfølging fra ansatte, og da er småhus ikke en ideell løsning.

Estetisk uttrykk og lokalisering

Tilgangen på tomter og spredning av husene har vært avgjørende for valg av tomt. Selv om alle er småhus eller små eneboliger, framstår de ganske ulikt i de ulike eksemplene. Eksempelene viser at de både kan se ut som klosser som har landet litt tilfeldig, til litt rare, men også hyggelige små boliger. Vi erfarer at der boligene innbyr til hjemliggjøring med terrasser og hyggelige inngangspartier, blir dette fulgt opp av en del av beboerne. Selv om dette er utformet som eneboliger, ser vi også flere steder at det oppstår gode naboforhold og vennskap mellom beboerne. Utrykgheten for andre er et gjennomgangstema som mange er opptatt av.

Å kunne skjerme seg for innsyn, men samtidig kunne se grønne omgivelser, oppleve dagslys, himmellys og ha et sted å sette seg ute i sola, enten alene eller sammen med andre, oppleves som en kvalitet som bidrar til verdighet.

Å få lov til å medvirke til dette selv, samt å skape grønne utearealer framfor asfalt, påpekes av flere beboere som ønskelig. De vil gjerne bidra. De vet hvordan de vil ha det, bare de får lov til å fortelle om det, gjøre det og medvirke til rikere omgivelser for seg selv og sine naboer. Mange er også opptatt av å holde det ryddig utenfor. Den utvendige terrassen bidrar til et hyggeligere uttrykk og er en kvalitet som også trekkes fram av beboerne.

Øverst: Småhus på midlertidige tomter i Trondheim. Foto Eli Støa, NTNU og SINTEF Byggforsk

Nederst: Småhus på permanente tomter i Melhus og på Hønefoss i Ringerike kommune. Foto: SINTEF Byggforsk

Både Trondheim og Melhus kommune har følgende prinsipper for lokalisering og boligløsning når det gjelder småhus:

- Sikkerhet for kvinner (i Trondheim et eget småhusområde for kvinner)
- Gangavstand til buss eller annen kollektiv transport
- Gangavstand til butikk
- Lokalisering som ikke sjenerer andre
- Utsikt, men minimere innsyn
- Ikke så usjenert at det oppleves utrygt
- Nærhet til tjenesteapparatet for rask hjelp ved behov
- Vurdering av boliggruppens sammensetning for å unngå konflikter

De har så langt opplevd at disse prinsippene står ved lag og fungerer etter hensikten. Nærhet (gangavstand) til fellesrom/møtested (på Melhus lokalisert i nærheten av annet botilbud) anses som en kvalitet.

Drøfting av planløsning

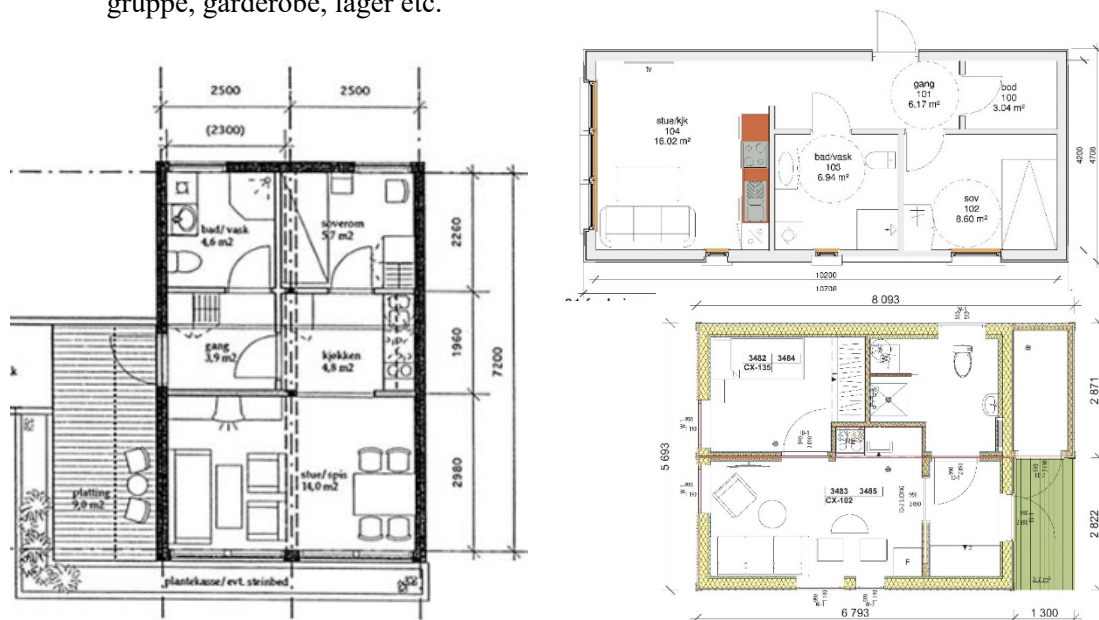
Fra Melhus kommunes prinsipper for planløsning av småhusene:

Byggherreperspektivet

- Små boliger, som begrenser vedlikehold og mulighet for skadeomfang
- Universelt utformet, kunne tilpasses rullestolbrukere (TEK17)
- Opplevtes trygt å komme inn i boligene for tjenesteapparatet
- Kunne gjennomføre teknisk vedlikehold uten å måtte inn i boligen
- Kostnadsoptimale løsninger sett fra et helhetlig perspektiv (inkluderer bygging, drift og tjenester)

Beboerperspektiv:

- Generell brukskvalitet, soverom atskilt fra stue/kjøkken, plass til spisebord, sittegruppe, garderobe, lager etc.

Venstre: Planløsning av det første småhuset i Trondheim, generasjon I. Areal ca. 33 m².

Høyre: Planløsning av småhus Mælabbakken øverst (39 m²) og Lundebroen nederst (33 m²).

Alle har separat soverom og kjøkken med plass for spisebord, løsninger som foretrekkes av beboerne i vår studie.

Når det gjelder boliger til boligsosiale formål stiller ikke Husbanken krav til universell utforming utover TEK17. Småhusene i Trondheim er ikke universelt utformet. Melhus kommune har valgt å planlegge småhusene med universell utforming. Det bidrar til at kommunen kan bruke boligene til flere målgrupper. Man kjenner kun ett tilfelle der beboer har vært rullestolbruker. Da boligene er små i utgangspunktet, medfører kravet at løsninger med lite areal får en litt merkelig planløsning, eksempelvis på Lundebroen i Melhus kommune, der badet blir nesten like stort som stua. Løsningene kunne ha blitt forbedret med en ytterligere bearbeiding av planene. I Trondheim er småhustilbudet å anse som midlertidig, og den planløsningen de fleste foretrakk, var ikke universelt utformet.

Drøfting av teknisk standard

Melhus kommune har gjennomført et utviklingsprosjekt som går på å finne fram til "robuste" løsninger. I dette legger kommunen.

ROBUSTHET i materialbruk

- Vanskelig å ødelegge ved røff bruk
- Vanskelig å ramponere
- Vanskelig å bruke til selvskading
- Lett/billig å reparere hvis det blir ødelagt
- Lett/billig å erstatte deler hvis det blir ødelagt
- Tåler vann og heftig rengjøring
- Tåler feil bruk

Samtidig var det et uttalt mål at løsningene både skulle være robuste og se normale og vanlige ut. De to småhusprosjektene som er bygd, har bare vært i bruk i to år. Disse fungerer så langt godt i henhold til intensjonene. Boligene har imidlertid bare i begrenset grad vært utsatt for "røff bruk". De lakkerte finerplatene innvendig gir et lunt inntrykk og kan skiftes ut ved skade. Ståltoalettet blir til og med trukket fram av en beboer som en fin løsning, nettopp fordi det ikke blir ødelagt når han er rusa. Beboerne er også opptatt av at løsningene skal se ordentlige ut. De har etterspurt muligheten for å reparere ting som har blitt ødelagt. Et robust, men normalt uttrykk anses derfor som en viktig kvalitet – både sett fra byggeiers og beboernes perspektiv. Av de to ulike prosjektene som Melhus har gjennomført, et plassbygd og et modulbygg, anser de det plassbygde som det mest vellykkede i ettertid. Det var riktignok dyrt, men de anser det som en god og holdbar løsning når de regner inn driftsperioden. De har imidlertid ennå blitt brukt i kort tid (to år da denne studien ble gjennomført).

Småhusene i Trondheim kommune er satt opp som midlertidige tiltak. De har et enklere uttrykk, har tekniske utfordringer og blir lettere slitt.

Småhus ikke løsningen for alle

Småhus uten stasjonær/heldøgns bemanning anses likevel ikke som det eneste svaret for å møte boligbehovet for personer med rus- og psykiske helseutfordringer. Noen trenger tett oppfølging av personale. Dette drar opp det største dilemmaet sett fra kommunens perspektiv. Det er ansett som en ulempe at mange boliger er samlokalisert. Det fører ofte til "uheldig" naboskap, "ghettofisering", hærverk og utrygghet. Som rådgiverne i Melhus sier: Det er dessverre sånn at sjansen for at naboene påvirker negativt er større enn at det motsatte skjer. Imidlertid kommer det likevel fram gjennom intervjuene at det skjer, altså naboer som viser omsorg, tar ansvar og støtter hverandre. Dilemmaet ligger jo i at nærhet til stasjonær bemanning hele døgnet fordrer et visst antall samlokaliserte leiligheter. Man kan vanskelig se for seg stasjonær bemanning ved et botilbud for 2–3 personer. Rent økonomisk er dette svært dyrt, men selv om man ser bort fra det rent økonomiske er det en merkelig og uaktuell løsning at det skal være stasjonær bemanning knyttet til så få personer. I disse tilfellene kan det løses

med et ambulerende team, slik det løses i dag gjennom Uteteamet i Trondheim kommune som har jevnlig og god kontakt med beboerne i småhusene.

I Melhus har de løst dette ved å bygge om et boligkompleks med 14 selvstendige boliger som er samlokalisert. To boenheter er slått sammen til én base. I basen er det heldøgns bemanning. Det må nevnes at det også er knyttet opp til et tjenestetilbud som omfatter en bred, tverrfaglig og til dels frivillig basert tilnærming til utfordringene. Tilbudet omfatter en serie ulike tiltak som støtter mestring, det være seg fjellturer, sykkelturner etc.

I tilknytning til anlegget er det innredet et fellesrom på "loftet" som er beboernes, og hvor mange møtes til uformelle eller arrangerte sammenkomster. Også personer som bor i andre boligtilbud (som småhusene) benytter seg av dette. Her etableres relasjoner mellom ansatte og beboere, og sågar frivillige og politiet stikker innom. Det blir understreket at dette er et tilbud som også kan nå de yngre, fordi det i stor grad baseres på oppfølging og etablering av tillit og kontakt med ansatte. Dette anses som en viktig del av tilbudet.

I Melhus trekkes det fram at beboerne tilbys et bo- og tjenestetilbud som indikerer at i den grad de bryter forutsetningene og fratas tjenestene, må de også flytte. Det anser kommunen som et nyttig grep.

Trondheim har flere tilbud som kan likne på dette, blant annet Søbstadvegen der 10 menn med ROP-diagnose er samlet i et bofellesskap med base som er bemannet, men til dels kun gjennom ambulerende tjenester og tilsyn. Beboerne uttaler at det oppleves utrygt og bidrar til et negativt miljø. At det er mye hærverk og at boligene blir stående tagget og ramponert, oppleves som trist. Både beboere og pårørende trekker fram dette. Anlegget i seg selv har mange kvaliteter, men det forsvinner i en negativ spiral når hærverk og ødeleggelser ikke blir reparert omgående. Det kan imidlertid være en utfordring å utbedre skader så lenge beboer bor i leiligheten.

Både ansatte, enkelte beboere, pårørende, politi og brannvesen peker på nødvendigheten av døgnbemanning som løsning på dette. Beboerne framhever at det jo nettopp er kvelder, helger og i ferier at det går "vilt for seg", det vil si når ingen ansatte er på stedet. Det må også understrekes at i dette tilbudet bor noen av de som har størst utfordringer.

Tilbud til dem man ikke finner løsning for

Melhus kommune forteller også om personer de ikke greier å finne tilbud til. De prøver derfor ut en slags husvogn på hjul som tildeles som et midlertidig botilbud. Ifølge Melhus kommune er hun/han som har fått dette tilbudet fornøyd. Imidlertid er det ikke prøvd ut over lengre tid. Det er utfordringer å finne egnet plassering for denne boligen, det vil som er både usjenert og kan tilkobles vann, strøm og avløp.

Egen bolig er av betydning

Gjennom intervjuer med beboerne kommer det tydelig fram at det å ha egen bolig er av betydning. Denne opplevelsen understrekes av at det framstår som egen bolig, som (småhusene), men også av andre tiltak som for eksempel i Idrettsveien, der de får delta i oppgradering av boligene. Sentralt i det å oppleve det som et hjem er også at man opplever det som trygt og at man kan bestemme over hvem som får komme på besøk. Hva disse kriteriene innebærer kan imidlertid variere. For noen er nærhet til personale som har kontroll av betydning, for andre kan det å fritt bestemme over egen bolig være av betydning. Ordinære boligkvaliteter som separat soverom, plass til kjøkkenbord, vindfang som holder snøen ute og hyggelig uteområde verdsettes. Normalisering og integrering er overordnede boligpolitiske føringer, og det innebærer blant annet å ha herredømme over egen bolig og egen livssituasjon.

7. Konklusjoner

- Folk er folk! "*De er oss*" (sitat, brannsjefen i Gauldal). Vi har lett for å tro at "de" har andre boligpreferanser enn oss, men bortsett fra en del detaljer som må legges til rette for å kunne bo godt, trygt og oversiktlig, er ikke boligpreferansene så ulike dem man finner i resten av befolkningen.
- Boligen og dens kvaliteter inkluderer tjenester, aktiviteter tilgjengelig, lokalisering, nabolag, nettverk. Trygghet, selvstendighet og det å mestre å bo i egen bolig kommer høyt opp på lista for hva som bidrar til et meningsfullt liv.
- Det finnes ikke én løsning som passer alle. Derfor må det finnes et spekter av botilbud som passer ulike behov, og som til en viss grad er basert på ulike beboeres preferanser.
- Småhusene oppleves som et godt tilbud for de fleste som bor der, men beboerne har innspill når det gjelder enkelte løsninger.
- Robuste boliger kan godt se "normalt, hjemlig og fint" ut. Det er ikke nødvendigvis motsetninger mellom robust og hjemlig (erfaringer fra Melhus).
- Det er viktig hvem man setter sammen i et bofellesskap med separate leiligheter og bemannet base, men det er kanskje enda viktigere i småhus, det vil si at beboerne kan være trygge på hverandre.
- Et bofellesskap for mange beboere med ROP-diagnoser må være bemannet hele døgnet!
- Lokalisering nær offentlig transport og butikk er fint, likeså kontakt med grøntområder. Det må være trygge snarveier til disse stedene for å unngå trafikkfarlige situasjoner.

Anbefalte designprinsipper

- Små, oversiktlige boenheter på rundt 40 m² med funksjonelle planløsninger
- Lokalisering som gjør at tjenesteapparatet kan komme relativt raskt til stedet
- Lokalisering nær kollektive transportmidler eller knutepunkter
- Sikre snarveier og forbindelseslinjer mellom bolig, butikk og kollektive knutepunkter
- Valg av "robuste" materialer og detaljer
- Materialer og overflater må være enkle å holde rene
- Legg vekt på enkel og rimelig utskifting av veggelementer og andre bygningsdeler
- Boligkompleksene må ikke bli for store med for mange beboere på ett sted

8. Kompetansebehov

Det er behov for å bygge ut en erfaringsbasert kompetanse. Det kan gjennomføres ved:

- Studier av flere case i hele landet for å få større bredde og for å styrke/svekke funn fra denne undersøkelsen
- Følgforskning på etablering av botilbud, samarbeid med kommuner som står i startgropa og skal etablere botilbud for personer med ROP-lidelser
- Ny veileder med gode eksempler. Veilederen *Endelig hjemme. Utforming av boliger for vanskeligstilte* (Støa, Denizou og Hauge, 2007) er over 10 år gammel, og det er behov for en oppdatert veileder med nye, gode eksempler fra hele landet.

9. Referanser

Anthony, W.A. (1993). Recovery from mental illness: The guiding vision of the mental health service system in the 1990s. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 16(4).

Helsedirektoratet (2012). *Nasjonalt faglig retningslinje for utredning, behandling og oppfølging av personer med samtidig ruslidelse og psykisk lidelse – ROP-lidelser*. IS-1948. Oslo: Helsedirektoratet.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014). *Bolig for velferd. Nasjonal strategi for boligsosialt arbeid 2014–2020*. Oslo: Departementene.

Schmidt, L og Guttu, J (2012). *Små boliger – universell utforming, bovaner og brukskvalitet*. NIBR-rapport 2012:1. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR).

St.meld. nr. 47 (1989-90). *Om gjennomføring av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemming*. Oslo: Sosialdepartementet.

Støa, E., Høyland, K., Svendsen, S.E., Narvestad, R., Krigsvoll, G., Holthe, K., Ruud, M.E., Schmidt, L. og Guttu, J. (2005). *Bokkvalitet og bærekraft under endrede rammebetingelser. Momenter til et tverrfaglig forskningsprogram utarbeidet i samarbeid mellom forskere fra Byggforsk, NIBR, NTNU og SINTEF*. Trondheim: SINTEF.

Støa, E., Denizou, K. og Hauge, Å.L. (2007). *Endelig hjemme. Utforming av boliger for vanskeligstilte*. Oslo: Husbanken.

Veiviser Bolig for velferd (2017). Foyer Bodø. [nettside] Tilgjengelig på: <<https://www.veiviseren.no/forstaa-helheten/eksempler-og-erfaringer/foyer-bodo>>.

Woods, R, Verstad, T.I.S, Gullbrekken, L, Høyland, K, og Nesje, A (2016). *Robuste boliger i Melhus kommune*. SINTEF Notat 20. Oslo: SINTEF akademisk forlag.

Yin, R.K. (2009). *Case study research. Design and methods*. California: Sage publications.

10. Infoskriv og intervjuguider

Det ble utarbeidet infoskriv og intervjuguider for alle informanter. Vedlagt her er kun informasjonsskriv og intervjuguide for beboerne, da det er de viktigste informantene.

Informasjonsskriv til beboere

Vil du delta i forskningsprosjektet "Bokvalitet og verdighet"?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å evaluere hvordan bokvalitet og lokalisering av boliger for mennesker med rus og/eller psykiatrisrelaterte lidelser påvirker beboerne og deres livssituasjon. I dette skrevet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

På oppdrag fra Husbanken og i samarbeid med din kommune skal SINTEF Byggforsk undersøke hvordan botilbudet for mennesker med rus og/eller psykiatri lidelser oppleves, og hvordan det påvirker beboerne og deres livssituasjon. Det er stor usikkerhet knyttet til hva som er de beste løsningene. Derfor vil vi i dette prosjektet undersøke ulike løsninger i 2 ulike kommuner og snakke med flere beboere, pårørende, hjelpeapparat og naboer.

Spørsmål vi ønsker å belyse

- Betydning av bokvalitet; Hvordan påvirkes rusproblematikk og psykisk helse gjennom bolig, bomiljø og omgivelser? Hva betyr omtanke i planleggingen for beboerens livskvalitet?
- Betydning av lokalisering; Hva gjør omgivelser og lokalisering med de som bor der?
- Nabolag og beboere; Erfaringer? Hva kan gjøres for å bidra til bedre integrering? Hva er nødvendige tiltak for at ulike grupper skal kunne bo trygt og godt i samme nabolag?
- Tjenesteapparatet; Hva gir best kvalitet på tjenestene som leveres beboerne?
- Politi og andre virksomheter; Erfaringer; Hvordan kan man bidra til positiv endring?

Resultatene vil oppsummeres i en erfaringsrapport. Målgruppen for denne erfaringsrapporten vil være kommuner og andre som planlegger boliger for mennesker med rus- og/eller psykiatrisrelaterte lidelser.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du forespørres om å delta da du bor i Kommunens rådgiver/ hjelpeapparat e.l. har foreslått å spørre deg.

Hva innebærer det for deg å delta?

Jeg vil gjerne komme hjem til deg for å gjøre et intervju. Hvis du heller ønsker å svare på spørsmålene elektronisk eller pr post er det også helt i orden. Min mailadresse og postadresse står under, så hvis du ikke ønsker besøk, kan du bare sende svar på mail eller pr post.

Hvis du synes det er greit at jeg kommer hjem til deg, vil jeg notere fra intervjuet, evt ta bilder av boligen din og lydopptak hvis du aksepterer det. Hvis du før intervjuet vil ta bilder av egen bolig; noe du liker ved den eller noe du ikke er så fornøyd med, setter jeg stor pris på det. Du bestemmer om jeg kan få bildene, men de kan være nyttige å samtale rundt, og de vil være nyttige for meg når jeg skal videreformidle hva du opplever er kvaliteter ved akkurat din bolig. Jeg vil gjerne at du viser meg boligen din og forteller hvordan du synes det er å bo der. Et besøk vil ta ca 1 time. Vil du heller svare på spørsmålene på papir eller mail tar det kanskje 15 minutter. Spørsmålene er vedlagt. Alle svar og data blir anonymisert.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Informasjonsskriv til beboere

Innhenting av tredjepersons opplysninger

Hvis du samtykker til det kan vi i noen tilfeller også snakke med din pårørende.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun vi som arbeider med prosjektet som vil ha tilgang til opplysningene.
- Ditt navn og kontaktopplysninger vil anonymiseres.

Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjoner. Personrelaterte opplysninger vil ikke publiseres.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1.januar 2019. Personopplysninger vil bli anonymisert og evt opptak slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra SINTEF Byggforsk har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- SINTEF Byggforsk ved forsker Solvår Wågø, solvar.wago@sintef.no
- SINTEF etikkombud/personvernkoordinator: Tove Håpnes, Tove.Hapnes@sintef.no
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost personvernombudet@nsd.no eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Solvår Wågø

Prosjektansvarlig
(Forsker)

Kontakt meg på
M: +47 92 48 30 60
solvar.wago@sintef.no

Informasjonsskriv til beboere

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet "Bokvalitet og verdighet" og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- å delta i spørreundersøkelse
- at det kan innhentes opplysninger fra pårørende
- at det kan tas eller benyttes bilder av min bolig med omgivelser
- at det kan tas lydopptak som slettes når prosjektet er avsluttet
-

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 1. januar 2019

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Bokvalitet og verdighet

En evaluering av boliger for mennesker med rus og psykiatri-lidelser

- Hvor har du bodd før?
- Hvilke erfaringer har du med de stedene du har bodd?
- Hva er god bokvalitet for deg?
- Opplever du at denne boligen har god bokvalitet og bidrar til din verdighet?
 - Hva (ved bolig, omgivelser eller annet) er det som bidrar til det?
 - Er du stolt av boligen din?
- Hvordan påvirkes rusproblematikk og psykisk helse gjennom bolig, bomiljø og omgivelser, mener du?
- Hva betyr omtanke i hvordan boligen er planlagt og hvor den ligger, for din livskvalitet?
- Hva betyr det for boligens levetid at du synes boligen er hyggelig?
 - Hvordan synes du at den skal være for at du skal trives?
 - Er det lettere å ta vare på "en fin kåk" enn en bolig som ikke er så hyggelig?
- Hva synes du om egen bolig, er den hyggelig?
- Hva er det som gjør at du trives her/ eller mistrives?
- Opplever du at boligen din er trygg?
 - Årsaker til trivsel/mistrivsel?
 - Trygghet/ utrygghet? (Andre beboere, besøk, brann, innbrudd osv?)

Intervjuguide/ spørreskjema beboere

- Hvordan ville du helst ønsket å bo?
- Betydning av lokalisering/ hvor boligen ligger;
 - o Trives du i nåværende nabolag?
 - o Hvorfor/ hvorfor ikke?
 - o Hva er bra og hva er mindre bra?
 - o Hva gjør omgivelser og lokalisering med din livskvalitet?
- Hvordan opplever du nabolaget, kjenner du noen eller har du venner her?
- Hvilke erfaringer har du fra nåværende og/eller tidligere nabolag?
- Hva mener du er nødvendige tiltak for at du skal kunne bo trygt og godt i et nabolag?
- Opplevelsen av tjenesteapparatet;
 - o Hvilken hjelp får du?
 - o Er du tilfreds med tjenesteapparatet og den hjelpen du får?
- Hvordan opplever du andre virksomheter: for eksempel politiet?
- Hvordan kan boligen bidra til positiv endring og for at du skal ha det best mulig?

Til slutt: Kan du være så snill å ta bilder av det du liker og det du ikke liker ved boligen og hvor den ligger. Bildene kan du legge ved dette svaret, og sende på mail, sms eller pr post.

Du som beboer er vår viktigste informant!

Tusen takk for at du satte av litt tid til å bidra med dine synspunkter og erfaringer!

Med vennlig hilsen

Solvår Wågø
Prosjektansvarlig
(Forsker)

Kontakt meg på
M: +47 92 48 30 60/ solvar.wago@sintef.no

Hvis du helst vil svare skriftlig, kan du sende svar til:
solvar.wago@sintef.no eller Solvår Wågø, SINTEF Byggforsk, Høgskoleringen 7B, 7465 Trondheim

BOKVALITET OG VERDIGHET

– EN EVALUERING AV BOLIGER FOR MENNESKER MED RUS- OG PSYKISKE LIDELSER

Det er stor usikkerhet rundt hva som er de beste boligløsningene for personer som sliter med rus- og psykiske lidelser. I denne rapporten evaluerer vi hvordan egen bolig, bokvalitet og lokalisering påvirker beboerne og deres livssituasjon.

Vi har samarbeidet med to kommuner og undersøkt deres botilbud for personer med rus- og psykiatrilaterte lidelser:

- Småhusprosjektet i Trondheim og ROP boligtilbudet på Heimdal
- Robuste boliger på Melhus og Lundamo, Idrettsveien bofellesskap og mobilt minihus på hjul

Vår viktigste kilde til informasjon har vært intervjuer og besøk hos beboerne, men vi har også intervjuet kommunenes bo- og tjenesteapparat, politi og brannvesen, naboer og pårørende. Sluttbrukernes perspektiv har hatt hovedfokus og første prioritet.

Rapporten beskriver funn og designprinsipper som kan være veiledende for kommuner som skal planlegge boliger for beboere med rus- og psykiske lidelser.